
Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filozofie

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: francouzský jazyk – občanská výchova

INFORMAČNÍ SPOLEČNOST
INFORMATION SOCIETY
SOCIETE DE L'INFORMATION

Diplomová práce: 2008 – FP – KFL - 148

Autor:

Eva ČERNOHLÁVKOVÁ

Podpis:

Adresa:

Byšická 94

277 32, Čechelice

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková Helšusová, Ph.D.

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
67	13 043	0	8	24	0

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

9. května 2008, Čechelice

Eva Černošáková

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomáhali během psaní mé diplomové práce. Mé vřelé dík patří především paní PhDr. Lence Václavíkové Helšusové, Ph.D., která mi byla trpělivou vedoucí diplomové práce a ochotnou konzultantkou na její téma, a bez jejíž vstřícnosti by tato práce nikdy nebyla svázána.

Děkuji také panu Ondřejovi Ťulpíkovi z knihkupectví Mat'a – Aurora, bez jehož ochoty bych neměla maximální přístup k pramenům potřebným ke vzniku této práce.

A v neposlední řadě děkuji za podporu a povzbuzování mé rodině a přátelům, kteří mé dokončování studií prožívali se mnou a snažili se zpříjemnit mi chvílky odpočinku, a mým kolegům v zaměstnání za jejich podporu a časové vyhovění mým potřebám pro dokončení mé práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá proměnou společnosti a jejích charakteristických faktorů, které na ni působí. Pojednává o konceptu informační společnosti. Na informace je zde nahlíženo jako na nový fenomén. Práce zkoumá hodnotu informací a jejich vliv na sociální vztahy a na vzdělanost populace moderní společnosti. Text je rozčleněn do pěti tématických celků, z nichž každý prezentuje informace v jiném kontextu. Práce obsahuje tabulky a grafy, které doplňují text.

Summary

Graduation theses are dealing with the metamorphosis of society and its discriminative factors having an effect on it. It is discussing the concept of an information society. Information are described as a new phenomenon. Diploma paper is studying the information value and its impact on social relations and intelligence of a modern society. Text is divided into five thematic parts each of which is presenting information in a different context. The work is containing figures and diagrams completing the text.

Résumé

Le mémoire de maîtrise s'occupe de changements de la société et ses facteurs caractéristiques qui ont un effet sur elle. Il traite le concept de la société de l'information. Les informations sont présentées comme un nouveau phénomène. Le mémoire examine la valeur des informations et leur influence sur relations sociales et sur éducation de la population dans la société moderne. Le texte est divisé dans cinq parties thématiques dont chaque pièce présente l'information au contexte différent. Le mémoire contient des tableaux et graphiques qui complètent le texte.

Klíčová slova

informační společnost, informace, média

information society, information, media

société de l'information, information, médias

Obsah

Úvod	9
<u>1. Informační společnost</u>	10
1.1 Předchůdci informační společnosti	11
1.1.1 Agrární společnost	11
1.1.2 Industriální společnost	12
1.1.3 Postindustriální společnost	13
1.2. Nástup informační společnosti	16
1.3 Znaký informační společnosti	17
<u>2. Informace</u>	19
2.1 Specifické charakteristiky informací	20
2.2 Druhy informací	21
2.3 Vliv času na informace	22
2.4 Moc informací	24
2.5 Hodnota informací	25
2.6 Pravdivost informací	26
<u>3. Média</u>	28
3.1 Funkce médií	29
3.2 Druhy médií	31
3.3 Reklama	33
3.4 Důvěryhodnost médií	36
3.5 Psychologický aspekt v souvislosti se sdělovacími prostředky	38
<u>4. Život v informační společnosti</u>	39
4.1 Adaptace v nové společnosti	39
4.2 Vliv změny komunikace na společenské vztahy	40

4.3 Nový nátlak na psychiku	44
4.4 Nebezpečí zneužití informací	45
4.5 Důležitost informačních technologií v informační společnosti	46
4.6 Informační politika v České republice	48
4.7 Úroveň české populace v informovanosti	50
<u>5. Význam vzdělání v informační společnosti</u>	52
5.1 Změny v procesu vzdělávání s nástupem informační společnosti	52
5.1.1 Změny významu vzdělání v České republice	54
5.2 Moderní formy vzdělávání	58
5.2.1 E-learning	59
5.3 Zapojení Evropské unie do zkvalitňování práce s informacemi ve školství	60
5.3.1 Studijní příležitosti v rámci Evropské unie	62
Závěr	65
Použité zdroje	66

Úvod

V diplomové práci se zabývám tématem informační společnost. Toto téma jsem si vybrala, jelikož práce s informacemi zasahuje do našich každodenních životů a pokládám za zajímavé odhalit příčiny jejich stávajícího postavení v naší společnosti.

Nejprve interpretuji předchozí vývojové etapy společnosti, abych mohla vystihnout změnu její podstaty a podat ucelený pohled na danou problematiku. Poté definuji pojem informace jako základní faktor udávající chod současné společnosti. Sleduji jakou roli v ní má a jak ji ovlivňuje.

V další části pojednávám o tom, jak jsou nám informace prezentovány z mediálních zdrojů a jakým způsobem na nás působí. Dále vymezuji změny v sociálních vztazích a komunikaci populace, kde mají novou roli informační technologie (dále IT). Také specifikuji charakteristiky významu informací pro českou společnost. Dále podávám přehled o významu informací pro vzdělanost nejprve v rámci České republiky a poté se zaměřuji na spolupráci zemí Evropské unie (dále EU).

Do textu zařazuji tabulky a grafy, které považuji za přehledné prezentování některých informací a dovytvářejí tak ucelený přehled daných témat.

K získání podkladů čerpám z literatury opírající se o práci sociologických teoretiků, kteří se zabývají změnami společnosti a interpretují pojem informace jako její nejdůležitější a nejvlivnější faktor. Sekundárním zdrojem při zpracovávání tématu je mi internet.

1. Informační společnost

Společnost jako množina prvků, které v různém časovém horizontu vznikají, zanikají či se jejich role a hodnoty v tomto celku pouze obměňují, má nenahraditelnou funkci v životě člověka. Lidé jsou od počátku své existence součástí určitého společenského seskupení a jeho příslušníky potřebují a vyhledávají. Společně potom svým jednáním, chováním a přizpůsobováním charakterizují společnost, ve které spolu žijí.

Každý z nás tvoří součást lidské společnosti. Hovoříme o “souhrnu individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu, jehož parametry mohou svým jednáním ovlivňovat jen částečně. Termín *společnost* je fiktivní zkratkou pro vyjádření těchto skutečností”.¹

Společnost prošla od svého vzniku velkým vývojem a dnes se nacházíme v době, kdy jsme ovlivněni mnoha faktory, buď zcela novými, nebo již zavedenými a upravenými v modernější podoby. Jedním z nich je informace jako staro-nový faktor, který je zásadně obměněn v jeho roli. Tato změna spočívá v tom, že informace se nyní staly zcela nepostradatelnými v našich všedních životech. I dříve jsme informace přijímali a zpracovávali, ale nebyly pro nás podmínkou pro postavení ve společnosti.

Než jsme dospěli do podoby dnešní společnosti, kdy jsou informace nezastupitelně obsaženy ve všech oblastech našich životů, prošla naše společnost několika důležitými přeměnami, se kterými se blíže seznámíme v následujících podkapitolách.

Nejrůznější změny nás provázejí celý život, nicméně ty, o kterých zde budu mluvit, přeměnily povah společnosti, tak že důsledky jsou markantní pro celou populaci.

¹ KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 2006. s. 11. ISBN 80-86429-39-3.

1.1 Předchůdci informační společnosti

Vývoj společnosti můžeme rozdělit do tří velkých fází. První je období agrární společnosti, druhou industriální společnosti a třetí fází je společnost postindustriální, čili ta, ve které se nacházíme nyní.

Stejně rozdělil vývoj společnosti i jeden z nejvýznamnějších futurologů Alvin Toffler (často ve spolupráci se svou ženou Heidi Tofflerovou), přičemž nástup jednotlivých fází vývoje označil za první, druhou a třetí vlnu.² Označení těchto fází “vlny“ plynou z přeměn společnosti, které byly zásadního charakteru. Nastaly ve všech sférách lidského života. Toffler se snaží nalézt souvislosti mezi těmito vývojovými érami společnosti a “předpovědět“ její další pokrok.

1.1.1 Agrární společnost

Za první vlnu Toffler tedy označuje zemědělskou revoluci. Ta trvala několik tisíc let než začala vrcholit a byla následována revolucí průmyslovou.

Charakteristickým znakem pro jedince žijící v době zemědělské revoluce byla práce doma. Lidé obdělávali pole, starali se o dobytek a o domácnost. K životu potřebovali přírodní zdroje, které byly zároveň zdrojem jejich obživy, zábavy a příležitosti k zaměstnání. Proto bylo zapotřebí soudržnosti rodiny, které byly tzv. “rozšířené“ (tzn. děti, rodiče, prarodiče atd.). Jiný model rodiny nebyl v podstatě možný. Lidé museli držet při sobě a spolupracovat, aby přežili.

Tento obraz se ovšem změnil s nástupem další fáze vývoje společnosti, a sice s industriálním rozvojem, čili druhou Tofflerovou vlnou.

² TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *Nová civilizace. Třetí vlna a její důsledky*. Praha: Dokořán, 2001. s. 17. ISBN 80-86569-00-4.

1.1.2 Industriální společnost

Nástup industriální společnosti se datuje zhruba na konci 17. století, její vrchol potom nastal v 50. letech 20. století.

Ke změnám došlo ve všech oblastech společnosti, vše bylo industrializováno. Rozvíjela se města, pracovní příležitosti v průmyslu, došlo ke změnám ve společenských vztazích. Vše nabývalo nových rozměrů, a to doslova. Se vznikem nových měst a pracovních příležitostí, které nabízela, se sem lidé začali stěhovat z venkova a začali žít novým způsobem života. Postupně tak měnili charakter společnosti, ve které žili. Společnost se stala tzv. masovou. Lidé přestali být její součástí jako jedinci, ale začali tvořit její podstatu hromadně jako masa lidí. Tak tomu bylo ve všech oblastech běžného života, například v zaměstnání, ve vzdělání (které neumožňovalo jedincům specializovat se hlouběji v konkrétním oboru) atp.³ Tradiční model rodiny, typický pro agrární společnost, se “rozpadl” a ve velkém počtu se staly běžnými rodiny neúplné či bezdětné. K tomuto jevu došlo v důsledku poznávání nových možností využití času, lidé se stávali více anonymními, chtěli více zábavy, a tu spotřebovávali jako konzumní zboží.⁴

Nebezpečí masové společnosti tkvělo v jejích příhodných podmínkách pro vznik totalitních režimů. Populace dříve rozdělena na dílčí pospolitosti nyní hledá nové podmínky pro existenci masy. Do popředí se tak dostávají výrazy jako rasa, národ aj. a vznikají různá masová hnutí, kde jedinec ztrácí pocit izolovanosti⁵, nicméně je nutně strháván ostatními do sféry, která potlačuje demokratické principy.

Masa jako podstata tehdejší společnosti byla přítomna ve všech oblastech života lidí. Neexistovaly velké rozdíly mezi nimi, jelikož rozhodující v masové společnosti byla kvantita, nikoli kvalita.⁶ Preferováno bylo uspokojení potřeb v menší míře, ale co největšího počtu lidí, než ve větší míře jen některých jedinců. Masová společnost byla typickou pro socialistický politický režim.

³ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. o. cit. s. 69.

⁴ ARENDTOVÁ, H. *Krise kultury. Čtyři cvičení v politickém myšlení*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 47. ISBN 80-204-0424-4.

⁵ KELLER, J. o. cit. s. 181.

⁶ KELLER, J. o. cit. s. 182.

1.1.3 Postindustriální společnost

Po společnosti industriální následovala společnost postindustriální. Jestliže jsem v předešlé kapitole zmínila jako podstatnou charakteristiku průmyslové změny, v postindustriální společnosti tudíž ztrácí průmysl svůj dominující význam a do popředí se dostává jiný fenomén, který postihuje životy celé populace ve všech jejích oblastech.

Jeden z mnoha teoretiků, Daniel Bell⁷, který odmítá industriální společnost kvůli potlačování základních funkcí kultury, přílišnému individualismu a všeobecné dehumanizaci, považuje za stavební kámen postindustriální společnosti nové, nehmotné statky, a sice informace a znalosti. Ty promítá i do základních principů nové společnosti. Těmi jsou:

- ❑ nárůst teoretických poznatků
- ❑ zavádění intelektuálních technologií
- ❑ nárůst vysokoškolsky vzdělaných lidí
- ❑ posun od výroby zboží ke službám

Jelikož se jedná o změnu společnosti z industriální na postindustriální relativně nedávnou (mluvíme o počátku 60. let), nelze jednoznačně určit, o jaký fenomén se konkrétně jedná. Existuje spousta odborníků, kteří píší o současné společnosti a každý se na ni dívá jinak. Každý jí přiřazuje jiný název. Můžeme tedy hovořit o vícero “společnostech pozdější doby”.⁸

K prvnímu pojmenování společnosti došlo v momentě, kdy se začaly projevovat rozdíly mezi východem a západem. V momentě, kdy východní, socialistické země naplno prosazovaly fungování společnosti stále v duchu industriálním, a západní země už mířily k “něčemu“, co přesahovalo premiantství těžkého průmyslu.

⁷ ORTOVÁ, J. *Kulturní a sociální ekologie*. Praha: Karolinum, 1996. s. 49. ISBN 80-7184-224-9.

⁸ PETRUSEK, M. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON, 2007. s. 16. ISBN 978-80-86429-63-2. Autor si tento název “vypůjčil” od Jana Patočky a Václava Bělohradského, aby se vyhnul použití termínu “postmoderní společnost”.

V této době docházelo k velkým změnám nejen co se týče pojetí průmyslu, ale také zejména v oblasti mediální, životního stylu, vzdělání, hodnot, kultury, ekonomiky⁹, vědy, životního prostředí. Proto máme k dispozici tolik pohledů na naši společnost.

Různá jména, kterými je naše společnost označována, jsou jí dávana příslušnými odborníky, kteří sledují vývoj společnosti, především sociology. Pojmenovávají ji vždy podle převládajícího charakterizujícího prvku, jak jsem již zmínila výše. Ve chvíli, kdy společnost projde nějakou změnou, která je rozsáhlejšího charakteru, je společnosti přisouzen určitý název.¹⁰ Resp. příslušní teoretici pouze oficiálně definují název, ke kterému dostali impuls od společnosti jako takové. Nicméně záleží na každém z původců těchto názvů společnosti, co je pro něj v dané společnosti dominantní. Podle toho potom pojmenuje společnost a název definuje. Nacházíme se v době, kdy jsme ovlivněni nejrůznějšími “labeley” a máme tendence přiřazovat všemu jakési “nálepky”. Proto vzniká potřeba označit nějakým výrazem i sebe prostřednictvím pojmenování společnosti, ve které žijeme.

V jednom ze svých děl Miloslav Petrusek¹¹ představuje dvě roviny podstatné pro pojmenovávání společnosti. Jednak je to rovina *sémantická*, kdy se společnost ocitne v nové situaci s novou vlastností, a jednak je to rovina *ontologická*, kdy je společnost schopná uvědomit si sebe samu, tudíž hovoříme o “společenském sebeuvědomění” a tím pádem si v podstatě sama stanoví pilíř, podle kterého potom dostane název.¹²

Velké množství pojmenování naší společnosti svědčí o její pluralitě, o tom, že je mnohotvárná a že se pohybuje ve světě nejrůznějších dominantních fenoménů. O této pluralitě nás Petrusek informuje prostřednictvím seznámení s *osmi věky* Ernesta Sternberga, v nichž jsou různé převládající prvky, které jsou charakteristické pro danou společnost. Mezi ně patří: informační věk, postmoderní věk, věk globální provázanosti, věk nového merkantilismu, věk univerzální kontroly, věk flexibilní specializace, věk nových sociálních hnutí a věk fundamentalistického odmítnutí

⁹ PETRUSEK, M. o. cit. s. 33.

¹⁰ PETRUSEK, M. o. cit. s. 14.

¹¹ PETRUSEK, M. o. cit.

¹² PETRUSEK, M. o. cit. s. 22.

světa technokracie a konzumerismu.¹³ Všechny věky se od sebe podstatně liší, čímž Sternberg vyjadřuje flexibilitu naší společnosti, nicméně v žádném z nich nepočítá s neopomíjitelnými součástmi dnešního světa jako jsou demografické změny, multikulturalismus aj. Sternberg jako by předpovídá budoucnost společnosti, ale nebere v potaz tyto důležité aspekty, které musí být brány v úvahu.

Pojmenovat společnost znamená najít její identitu, tj. přihlídnout k její morálce, řádu, autoritě.¹⁴

Robert Reich¹⁵ označuje postmoderní společnost za ziskovou. Jejímu vzniku předcházela úpadek národní ekonomiky, která přešla v globální. Lidé jsou ochotni zaplatit v podstatě jakoukoli cenu, pokud dostanou požadované zboží. Reich předvídá konec geografických hranic a za jediné, co zůstane v jejich rámci, považuje kvalifikace a znalosti občanů.¹⁶ Reich dochází k závěru, že informace se k nám de facto nikdy nedostane v původním znění. Jejich neustálou přeměnou tak získáváme informace druhotné a zprostředkované, které dále zpracováváme, měníme a předáváme.

Jedním z autorů, sledujících jiné dominující aspekty společnosti, je Paul Duvigneau, který stávající společnost, po primitivní a průmyslové, nazval ekospočností.¹⁷ Za rozhodující pro její fungování považuje rozvoj člověka ve smyslu spíše jeho prostředí, v němž žije, než jeho samého. S tímto se v podstatě setkáváme u každého stadia vývoje lidské společnosti. Prostedí, v němž žijeme, neodmyslitelně z velké části ovlivňuje náš způsob života. Mění se samozřejmě vlivem klimatických podmínek, ovšem lidé si vždy své prostředí dotvoří k obrazu svému v rámci možností. Příroda přestává být uctívána a stává se předmětem využití ke zlepšení životní úrovně společnosti.

Vraťme se ale k předmětu této práce. Výše jsem zmínila osm “věků” Sternbergových. Jedním z nich je i *informační věk*, kdy by informace měly být měřítkem bohatství a společnost by měla být závislá na nových informačních technologiích.

¹³ PETRUSEK, M. o. cit. s. 23.

¹⁴ Více o identitě v kapitole 4.2.

¹⁵ REICH, R. B. *Dílo národů. Příprava na kapitalismus 21. století*. Praha: Prostor, 2002. ISBN 80-7260-064-8.

¹⁶ REICH, R. B. o. cit. s. 13.

¹⁷ ORTOVÁ, J. o. cit. s. 31.

Informace, odtud plyne i název “informační společnost“, je tedy fenomén, který se stal řídicím prvkem naší společnosti.

1.2 Nástup informační společnosti

Toffler období nástupu informační společnosti, které má počátky už v 60. letech (kdy došlo k rozvoji počítačových sítí, letadlové dopravy, ale třeba i v antikoncepčních opatřeních) označuje za “informační revoluci“.¹⁸ Již v této době se ovšem informační společností začali zabývat teoretici pocházející z Japonska¹⁹, přičemž se orientovali spíše na proměnu sociální v kontextu s informacemi, na rozdíl od západních kolegů, kteří se zabývali především znalostním pokrokem.

S nástupem informační společnosti došlo k využívání služeb v nově vznikajících oblastech a s ním i k potřebě zaměstnávat větší počet lidí schopných v nových oborech pracovat a vykazovat dobré výsledky. A tak došlo k tomu, že počet těchto nových pracovníků přesáhl v USA počet dělníků. Proto můžeme o 60. letech mluvit jako o počátku nové společnosti, informační, jelikož předmětem pracovní náplně se začínají stávat nové poznatky, informace.

Informační společnost se jako pojem poprvé objevila v politickém kontextu. A sice v Norově-Mincově zprávě francouzské vlády v roce 1975.²⁰ V roce 1995 se stala informační společnost zásluhou amerického viceprezidenta Al Gora důležitým tématem politických jednání všech rozvinutých zemí “*na setkání zemí G7 (...), které úlohu budování Globální informační společnosti povýšilo na mezinárodní úkol prvořadé důležitosti*“.²¹ Cílem bylo zdokonalení občanů ve znalostech v oblasti nových informačních technologií.

¹⁸ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. o. cit. s. 22.

¹⁹ Jedná se o japonské badatele Y. Masuda, T. Umesau či T. Sakayiau.

²⁰ ZLATUŠKA, J. *Analýza podmínek pro přechod České republiky k informační společnosti* [on-line]. [cit. 20. 8. 2006]. <<http://www.fi.muni.cz/~zlatuska/CIS/>>.

²¹ ZLATUŠKA, J. o. cit.

V roce 1994 vznikla na základě tzv. *Bangemanovy zprávy*²² Rada informační společnosti, díky níž byl přijat Akční plán Evropské komise. Tímto měla být evropská politika směřována k vytvoření informační společnosti. Bangeman uvádí mnoho přínosů v různých oblastech života v informační společnosti. Mimo jiné vyzdvihuje především obecně kvalitnější život, příležitost k úspěšnému obchodu pro malé i velké společnosti atp. Akční plán se stal podkladem pro sestavení politického programu Evropské unie a zahrnoval čtyři proudy. Jednak to byl regulační rámec, dále potom sítě, základní služby, aplikace a obsah, sociální, společenské a kulturní aspekty, a propagace.

1.3 Znaky informační společnosti

Mezi znaky informační společnosti patří hned několik zcela nových charakteristik.

Do popředí se dostává zájem o pracovní síly duševní namísto manuálních. Důležitá je produkce mozku²³, práce s myšlenkami. Důležité v naší společnosti je mít schopnosti pracovat s informacemi a posléze je přeměnit v poznatky. To nám zároveň poskytuje svobodu, jelikož se s určitým (a dostatečným) množstvím informací můžeme rozhodnout jak v dané situaci jednat. Záleží také na intelektových schopnostech, které jsou předpokladem k dosažení “vědění“. To se potom stává i měřítkem postavení ve společnosti a základem stratifikace populace.²⁴

Hodnota hmotných aktiv (jako jsou stroje, budovy atp.) poklesla, přestávala být podstatná pro dovršení kvalitních pracovních výsledků. Pokud tedy není důležitý hmotný kapitál pro prosazení se v naší společnosti, pak nehmotným a klíčovým “materiálem“, který můžeme zúročit ve svůj prospěch jsou poznatky. Informace už nejsou jen prostředky nějakého sdělení, ale staly se zdrojem poznání. A právě ono je

²² High-Level Group on the Information Society: Europe and the Global Information Society. ZLATUŠKA, J. o. cit.

²³ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. o. cit. s. 27.

²⁴ KELLER, J. o. cit. s. 164-165.

bohatstvím, kterým můžeme disponovat a znásobovat ho, aniž bychom se museli bát, že nám ho někdo odcizí, pokud s ním patřičně nakládáme.

Proč je právě poznání a následně vědění v popředí naší společnosti? Je to velmi jednoduché; kdo je schopen poznání, umožňuje tak všeobecnou úsporu materiálního i nemateriálního kapitálu.²⁵ Se zdokonalováním pracovních postupů se snižuje potřebné množství času pro dovršení cíle, není třeba velkých prostor a vůbec vše, co je zapotřebí ke kvalitním výsledkům, přestává být nákladné nejen v počátcích, ale i v průběhu výkonu práce. Kdo “ví”, je schopen zdokonalovat práci strojů, které jsou stále rychlejší, jelikož vše probíhá mechanicky, nikoli za manuální pomoci, a produkty jsou čím dál více miniaturní, čímž se snižují náklady na uskladňování a transport finálních produktů.²⁶ Zárukou pracovního i společenského úspěchu je potom schopnost inovovat postupy i prostředky k vykonávání práce.

Dalším typickým znakem informační společnosti je její celková decentralizace.²⁷ Tu můžeme uvažovat v kontextu se společenským životem, co se týče demokratizace politických systémů, nicméně se s decentralizací setkáváme i v souvislosti s geografickým hlediskem.

Koncept informační společnosti je přítomný v soukromí jedinců (např. v oblasti kultury, uspokojování zájmů atd.), v jejich zaměstnání i v socializačních procesech. Informace potřebujeme k vybudování vysokého profesního postavení, které nám zároveň zajistí i dobré místo ve společnosti. Dle něj si také vybíráme možnost trávení času a jedince, které považujeme za naše přátele.

Za informační společnost můžeme považovat tu, kde informace, jejich zpracovávání a přenos, hrají nezastupitelnou roli, kde vítězí ti, kteří jsou schopni je modifikovat a komunikovat co nejrychleji se zachováním co nejvyšší kvality informace. Můžeme hovořit o změně role informací, čili že se z našeho “služebníka” staly naším “pánem”. Naše společnost je na informacích “závislá”, proto ji nazýváme informační.

²⁵ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *o. cit.* s. 38.

²⁶ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *o. cit.* s. 33.

²⁷ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *o. cit.* s. 102.

2. Informace

Pojem informace pochází z latinského slova *informare* a znamená uváděti ve tvar, dodávati tvar, podobu, formovat, tvořit, zobrazovat, představovat si, vytvářet představu, pojem.²⁸ Tento výklad tedy zcela vystihuje jeho význam podstatný v naší společnosti. Poprvé se ovšem jako pojem objevil v roce 1274 ve významu souboru aktů, které vedou k prokázání trestného činu a k odhalení jeho pachatelů.²⁹

Informace je stavebním kamenem informační společnosti. Jedná se o “jakýkoli vjem, který si subjekt uvědomuje a který může vyjádřit”.³⁰ Je to materiál, se kterým se dá neomezeně pracovat. Všeobecně se hovoří o interakci dvou subjektů – jeden coby původce a druhý příjemce informace. Tato interakce ovšem není nutná k existenci informace. Jedinec může být pouze nositelem informace, nemusí ji nutně předávat dále.

“Informace může být pojímána jako akt, úkon, projev, jež se kryje se slovem informování, ale většinou je chápána jako výsledek tohoto aktu, zachycený ve formě, v níž je možno ji zachovat a reprodukovat”.³¹ Jedná se tedy o výsledek nějaké činnosti člověka, ať už pasivní, nebo aktivní, díky které se mu dostane nějakého poznatku. Informace jsou surovinou k vytváření poznání.³²

Kolem nás “proudí” nespočetné množství informací. Jen zlomek z nich si ovšem osvojíme a přeměníme v poznatky. Těmi se stanou v momentě, kdy se dostanou z našeho nevědomí do vědomí. Tam se informace dostávají rychlostí zhruba 100 bitů za sekundu, což je zhruba pětina informací v naší nevědomé oblasti.³³ Dochází tak k velké ztrátě nezpracovaných informací.

²⁸ CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. s. 13. ISBN 80-246-1037-X.

²⁹ TOMAN, P. *Teorie informace 1: Úvod pro ekonomy*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1993. s. 10. ISBN 80-7079-627-8.

³⁰ MLEZIVA, E. *Diktatura informací. Jak s námi informace manipulují*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. s. 14. ISBN 80-86898-12-1.

³¹ MLEZIVA, E. *o. cit.* s. 14.

³² CEJPEK, J. *o. cit.* s. 23.

³³ CEJPEK, J. *o. cit.* s. 16.

2.1 Specifické charakteristiky informací

Oproti výrobním faktorům v předchozích společnostech se informace liší tím, že se jedná o “specifický zdroj, který nevykazuje většinu charakteristik, jež vykazovaly tradiční výrobní faktory”.³⁴ U předcházejících zdrojů se vždy jednalo o něco, co má reálnou podobu. Tzn. něco, co se týká něčeho hmatatelného, něčeho, na co si můžeme sáhnout, lehce si představit, jelikož to má nějakou vizuální podobu. U informací si můžeme lehce vybavit prostředky jejich přenosu a způsobu projevu, nicméně zůstávají v obecném smyslu skutečností abstraktní, výrazem imaginárním.

Další specifickou charakteristikou je uchovatelnost informací, jež souvisí s faktorem času. Jeho vlivu na informace věnuji zvláštní podkapitolu.

Podstatným znakem informací je, že všechno, co považujeme za informace, musí nutně vycházet z reality (např. pohádky, některé filmy apod. nelze považovat za adekvátní zdroj informací).³⁵ Toto tvrzení je zcela logické; pokud vezmeme v potaz, že informace transformujeme v poznatky, je jasné, že nemůžeme považovat za zdroj poznání obraz, kdy princezna usne na sto let a probudí ji princovo políbení. Na druhou stranu nelze opomenout, že jsou pro nás právě tyto příběhy prostředkem, díky kterému se již v dětství seznamujeme s morálními hodnotami jako je dobro, zlo aj. Záleží na tom, jakým způsobem je zpracujeme a dále použijeme v reálném životě.

Velice cennou charakteristikou informací je, že dokáží překonat jakoukoli vzdálenost rychlostí pro člověka absolutně nepředstavitelnou. Informace mohou pomocí technického vybavení nejen obletět celý svět, ale dokonce být třeba na několika místech najednou, aniž by to ovlivnilo její kvalitu. Pro dostupnost a přenos informací nemají geografické hranice vůbec žádný smysl, pokud je mohu zpracovat kdekoli na světě.

Informací je kolem nás tolik, že je nemůžeme zahrnout všechny do jedné skupiny. Dělíme je podle různých kritérií, která jsem zařadila do následující kapitoly.

³⁴ PETRUSEK, M. *o.cit.* s. 118.

³⁵ MLEZIVA, E. *o. cit.* s. 15.

2.2 Druhy informací

Informace mohou mít různý obsah, dle něj se s nimi dá pracovat a můžeme je rozdělit na různé druhy. Zde lze přihlížet k různým hlediskům. Informace můžeme dělit obecně, podle toho jaký mají význam pro společnost a její prostředí (např. politické informace, geografické, společenské atp.) nebo s přihlédnutím k člověku jako individualitě. Zde by se pak mohly dělit například na ty, které vstřebáváme spontánně (např. ty, které se nám dostávají od rodičů v dětství k vytváření hodnotového žebříčku), cíleně (např. pokud zpracováváme informace za účelem jejich dalšího využití, tzn. zcela záměrně a vědomě přijímáme informace a dále s nimi pracujeme) atp.

Obecně můžeme informace rozdělit na ty, které mají verbální podobu, mluvíme o vyjádření pomocí sémantických znaků, a na ty, které jsou obsaženy v intonaci hlasu, v gestech, ale i ve vizuálním projevu člověka atp.³⁶ Některé informace jsou kombinací obojího vyjádření, některé jsou informacemi jako takovými vyjádřením pouze jedním z těchto způsobů. Všechny ale mají nějaký obsah, o něčem vypovídají.

Informace můžeme dále rozdělit dle různých kritérií, kterých je nespočet. Mezi nejzákladnější patří:

- ❑ trvalá platnost či časová omezenost
- ❑ původní verze či převzatá
- ❑ známý původ či neznámý
- ❑ omezený počet adresátů či otevřený všem potenciálním zájemcům
- ❑ zda jsou určené konkrétnímu subjektu či distribuované bez omezení
- ❑ zda jsou pouze sdělovací (objektivní) či ovlivňující (subjektivní)
- ❑ jednosměrnost či obousměrnost
- ❑ jednorázové využití či opakované (beze změn nebo se změnami)³⁷

³⁶ MLEZIVA, E. *o. cit.* s. 16.

³⁷ MLEZIVA, E. *o. cit.* s. 18.

2.3 Vliv času na informace

Čas je velice zajímavým faktorem existence informací, jelikož na ně má zcela odlišný dopad než na hmotné předměty. Z hlediska časového faktoru se informace vztahují k:

- ❑ minulosti
- ❑ přítomnosti
- ❑ budoucnosti
- ❑ nadčasovým skutečnostem³⁸

Nadčasovými skutečnostmi jsou myšlena fakta, neměnné skutečnosti atp.

Čas můžeme vzít v potaz z hlediska rychlosti přenosu informací, či z hlediska jejich stárnutí. Nejprve se podíváme na změnu rychlosti přenosu informací.

Od dob vynálezu knihtisku se natolik zrychlil pohyb a přenos informací, až jsme se dostali k technologiím dnešním, digitálním a miniaturním, které jsou schopny tak velké rychlosti přenosu informací, že lidský mozek není s to si ji představit. Toto tempo je dáno stejně rychlým vývojem společnosti a nových technologií umožňujících kvalitnější a rychlejší práci s informacemi.

S informacemi a s novými možnostmi jejich využití nastává stále se zvyšující tempo změn, které provázejí náš každodenní život. Na tyto změny, resp. na jejich rychlost, poukazuje také Alvin Toffler ve své knize “Šok z budoucnosti”.³⁹ Nové prostředky a příležitosti k výnosům díky využívání informací samozřejmě tuto rychlost změn ještě umocňuje.

Toffler dokládá neskutečné tempo změn na příkladu vývoje společnosti z hlediska času. Zatímco první vlna⁴⁰ byla završena po několika tisíciletích⁴¹, druhá již jen po zhruba třech stech let⁴². Toffler proto předpovídá vrchol dnešní, třetí vlny,

³⁸ MLEZIVA, E. o. cit. s. 65.

³⁹ TOFFLER, A. *Šok z budoucnosti*. Praha: Práce, 1992. s. 74. ISBN 80-208-0160-X.

⁴⁰ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. o. cit. s. 15.

⁴¹ Pokud nebudeme uvažovat některé kmeny v Jižní Americe či na Papua Nové Guineji.

⁴² V případě hlavně Evropy, Severní Ameriky a některých dalších částech světa; je ještě hodně míst na Zemi, kde lidé usilují o vybudování industriálního zázemí.

v průběhu několika desítek let⁴³, kterého by se dnešní mladší generace měly téměř s jistotou dožít.

Druhým hlediskem, které uvážím v této kapitole v souvislosti s časem, je jeho vliv na stárnutí informací. Jeden z hlavních rozdílů mezi informacemi a výrobními faktory, které jim předcházely, spočívá v tom, že přestože dochází k hojnému využívání informací, dá se s nimi i nadále pracovat, archivovat je bez časového omezení a nadále je inovovat, na rozdíl od hmotných statků. Čas nemá destruktivní dopad na informace. Mohou, ale nemusí, být časově omezené. Zároveň není opotřebitelná, vždy je možné ji modifikovat tak, aby byla použitelná v tom či onom momentě. Tato skutečnost je dána díky její výjimečné vlastnosti, a to snadné uchovatelnosti.

Byť čas informaci neznechodňuje, je třeba ji v případě použití vyhledat s ohledem na její historii. Některé informace jsou neměnné, u jiných je ale třeba využít jejich inovovanou formu. Pokud se tedy rozhodneme pátrat po nějakých faktech, je dobré nejprve se zaměřit na dané téma jako takové, prozkoumat ho velmi obecně a až poté brát v potaz detailní informace, které mohou pohled na věc výrazně změnit či dát úplně jiný smysl, než když je vytržena z kontextu.

Na historii informací se musí v některých případech přihlížet, aby neztratily svůj původní smysl. Některé informace stagnují a již se na ně nenabalují jiné. Determinant času je důležitý například pro informace v oblasti vědecké. Poznatky jsou zde vzájemně prolínající se a tvořící jeden velký celek vykreslující historii ucelených myšlenek. Při dalším zpracovávání těchto informací musíme tento celek s větším či menším přihlédnutím respektovat. Tyto informace jsou de facto stálé, ale nikoli neměnné. Dochází k jejich modifikaci, přičemž jejich podstata tkví právě v jejich starších interpretacích.

V našich všedních životech se ale setkáváme i s informacemi, které nejsou závislé na čase. Jedná se například o informace, díky kterým poznáváme svět kolem sebe a učíme se v něm žít.⁴⁴ Tyto informace souvisí s procesem socializace⁴⁵.

⁴³ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *o. cit.* s. 15.

⁴⁴ Např. strom bude vždy stromem atp.

⁴⁵ Více v kapitole 4.2

2.4 Moc informací

K informacím je třeba přistupovat jako k nástroji moci. Jinými slovy řečeno, že kdo ví, je také schopen ujmout se rolí důležitých pro chod naší společnosti.

Mocí informací se ve své knize zabývá Ignacio Ramonet⁴⁶, který informaci a společně s ní i tisk jako její médium definuje jako “čtvrtou moc“, vedle moci zákonodárné, výkonné a soudní, nad něž ji vyzdvihuje. Vezměme v potaz, že základní tři moci se bez “té čtvrté“ neobejdou, protože jsou, a to beze sporu, založené na informacích a práci s nimi. Ramonet tím, že informacím přiřazuje schopnost mít moc a že ji zároveň nadřazuje nad klasickou dělbu moci, díky které byla naše společnost řízena, dokládá změnu právě v řízení společnosti. Kdo disponuje informacemi a jejich mocí, ten tudíž ovládá veškeré dění společnosti.

Další z autorů, zabývajících se dělbou moci, Josef Musil⁴⁷, ve své knize představuje dělbu moci, přičemž všechny mají společný fenomén – informace. Jedná se o moc znalostí, moc distribuce a moc tvůrců informací. V prvním případě se jedná o moc těch, kteří informace mají a dokáží je zpracovat v poznatky. Přičemž platí, že kdo má znalosti, má i moc. Protože se vědění stalo nástrojem, který je nutně spojen a předcházen procesem informování se, a který je pro společnost rozhodující ve smyslu osobní i celospolečenské spokojenosti, je zcela logické, že kdo oplývá poznáním, právem by měl mít v rukou i moc. To ovšem neznamená, že ti, kdo mají znalosti, jsou schopni adekvátně s nimi naložit a plně je využít ku prospěchu svému či ostatních. Záleží také na vůdcovských předpokladech, organizačních schopnostech atp.

K šíření a práci s informacemi pak vzniká právě druhá a třetí moc. Jedná se o jedince, kteří mají moc informace ovládat. Jednak jsou to lidé, kteří jsou schopni informace šířit, jednak jsou to lidé, kteří s novými informacemi přicházejí. Mohli bychom říci, že Musil jako by rozdělil Ramonetovu představu “čtvrté moci“ na další “submoci“, které by měly zajistit správné fungování informací ve společnosti.

⁴⁶ RAMONET, I. *Tyránie médií*. Praha: Mladá fronta, 2003. s. 56. ISBN 80-204-1037-6.

⁴⁷ MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003. s. 187. ISBN 80-7220-157-3.

Jestliže má někdo v rukou moc, musí být také zodpovědný za své činy. Stejně tak je tomu i s mocí související s informacemi. V některých oblastech je zodpovědnost za informace větší, v některých menší. Například v politice či ve vědě je nutné, aby byl známý původce informací. Je to důležité hlavně z hlediska hodnoty informací, které se věnuji v následující kapitole.

2.5 Hodnota informací

Informace, přestože je to abstraktní pojem, je materiálem, se kterým se dá, resp. musí, pracovat, abychom se tak dopracovali k jiným informacím a postoupili tak k nějakému závěru či cíli. Naskytá se otázka, zda je tento materiál nedostatkovým zbožím a jaká je jeho hodnota.

Jelikož je kolem nás tolik informací, měli bychom se naučit rozpoznat ty, které jsou pro nás přínosné, tj. mají relevantní hodnotu, a ty, které nám poslouží jen dočasně, nebo vůbec. “Hodnota informací se zásadně nezvyšuje jejich množstvím, ale jejich úplností”.⁴⁸ Pokud budeme zahlceni nepřehledným množstvím spolu nesouvisejících informací, sice nám to neuškodí, ale rozhodně to pro nás není ani prospěšné. Za chytrého člověka můžeme tedy považovat takového jedince, který si dokáže vytvořit nejen poznatky, ale který jim umí přidat i hodnotu ve smyslu úplnosti těchto poznatků.

V dnešním světě, kdy lze zpeněžit opravdu vše, i informace mají svou materiální hodnotu. Tak jako rostla nutnost vlastnit dříve nepotřebné různé technické vymoženosti, které jsou dnes už brány jako samozřejmost v každé průměrně zabezpečené rodině, úplně stejně rostla i potřeba čím dál tím více pracovat s informacemi. Ty si dnes můžeme lehce opatřit i za určitou sumu. Jelikož žijeme v době, kdy se dá obchodovat téměř se vším, i informace se staly předmětem zájmu v komerční oblasti.

I kvalitní informace se dá pořídit velice levně, ne-li zdarma. Děje se tak díky novým a rychlým prostředkům jejich šíření. Výše ceny informace je rozhodující, což

⁴⁸ MLEZIVA, E. o. cit. s. 36.

má negativní dopad na spotřebitele, pokud kvalita informace není přiměřená. Klíčem jsou držitelé informací, nebo-li ti, kteří je šíří. Jakmile se nějaká informace dostane mezi veřejnost, s každým dalším recipientem její hodnota, ve smyslu materiálním, klesá, jelikož náklady na její šíření také klesají. Pokud tedy získají přístup k nějaké informaci všichni, mohli bychom říci, že její cena (nikoli obsahová) je v podstatě nulová.

Informace, které jsou nám skutečně užitečné a mají nějakou obsahovou hodnotu, ovšem nepadají na dno obchodní sféry. Jsou dostatečně chráněny nejrůznějšími opatřeními a jejich peněžní hodnota se nulovou nikdy nestane.

S rozmanitostí možností jak využít volný čas a s informací jako s novým fenoménem roste i příležitost a zájem o nové informace, které by sloužily jen nám samým a nikoli dalším osobám. Lidé navštěvují internetové kavárny, knihovny, nejrůznější přednášky, aby obohatili své “vědění“. Mohli bychom i říci, že získávání nových informací je pro nás vlastně relaxací.

2.6 Pravdivost informací

Jestliže jsem výše zmínila, že informace nutně stojí na reálných skutečnostech, otázkou potom je odhalit, zda jsou tyto skutečnosti pravdivé, či nikoli. Pokud opravdu stojíme o pravdivá fakta, pátrání po nich nekončí v momentě jejich nalezení, nýbrž v okamžiku jejich ověření. A právě tato fáze bývá tou složitější. Čím více se snažíme zjistit pravdivost informací, tím více pronikáme do komplexního procesu práce s informacemi. Můžeme sledovat jejich vývoj a modifikaci. Tím, že je informace přeměňována, je v podstatě dokazováno, že je o ni stále zájem a může někomu přispět ke kvalitnějším znalostem.

Existují situace, kdy pro posouzení pravdivosti informací slouží naše gesta a mimika.⁴⁹ Jedná se například o policejní výslechy apod. Lidé nemohou své neverbální vyjadřování ovlivnit natolik, aby dokázali skrýt nedostatky v přesvědčování o nějaké “pravdě“, pak-li že pravdou není. Mimické vyjadřování je

⁴⁹ MLEZIVA, E. o. cit. s. 14.

ale důležité i třeba při politických kampaních, zkrátka v situacích, kdy jedinec potřebuje zapůsobit na určitou skupinu lidí (či jedince) a přesvědčit je o nějakých skutečnostech.

Můžeme se také setkat s informacemi, u kterých nemůžeme jednoznačně říci, zda jsou pravdivé či nikoli. Jedná se o informace, které se vztahují k určité předpovědi (například různé vědecké prognózy). Tu můžeme vyhodnotit až v momentě, kdy se naplní.⁵⁰ Nejedná se v podstatě ani o pravdivé ani o nepravdivé informace, můžeme o nich polemizovat a vyvozovat protikladné závěry, které se buď naplní nebo ne. V případě, že došlo k mylným předpovědím, jsou pak takové informace modifikovány, aby odpovídaly skutečnosti a mohou být dále použity. Nicméně jejich neuskutečněné předvídané závěry neztrácejí na své důležitosti, dají se případně použít při dalších výzkumech (pokud stále uvažujeme v oblasti vědeckých prognóz).

⁵⁰ MLEZIVA, E. *o. cit.* s. 37.

3. Média

Pojem “médium“ je v dnešní době hojně používaným slovem. Pochází z latiny a znamená “prostředek, prostředníka, zprostředkující činitel – tedy to, co něco zprostředkovává, zajišťuje“.⁵¹

Dnes využíváme ty nejmodernější a nejvyspělejší způsoby zpracování a přenosu informací. Přenos informací má svou historii. S jejím přehledem se můžeme setkat v knize P. Saka⁵². Ten přenos informací, čili média třídí do tří etap. Do první spadá období, kdy médiem byl kámen, hliněné tabulky a později potom papír. Sak sem řadí i vývoj řeči, která se také stala prostředkem šíření informací.

Druhá fáze vývoje médií je připsána vynálezu knihtisku, s kterým se díky jeho rychlosti (do té doby trvalo zhruba 2-3 roky než byla ručně psaná kniha dokončena, takže ve srovnání s tehdejší rychlostí tisknutí knih skutečně můžeme mluvit o převratné tempo) začala zvyšovat i gramotnost populace. Knih tisk vynalezl Johannes Gutenberg⁵³ v 15. století n. l., přičemž svůj vynález nestavěl na znalostech rozšířených ve východoasijských zemích (Japonsko, Čína, Korea), kde byla první kniha vytištěna pomocí pohyblivých písmen vytvořena už v 11. století n. l. Před Gutenbergem se o tisk dokumentů snažili již jeho předchůdci, kteří používali dřevěné desky k jejich realizaci. Nicméně tato metoda byla finančně velmi nákladná, jelikož dřevo, coby používaný materiál, nebylo dostatečně odolné vůči tiskařskému procesu. Proto si konečné informativní materiály mohly dovolit pouze univerzity, kláštery a pedagogické instituce.

Vynález knihtisku byl následován vydáváním pravidelných periodik. První noviny vydal římský konzul Gaius Julius Caesar pod názvem Acta Diurna. Občané se zde dozvídali zprávy o dění ve městě, ale také třeba o různých v té době aktuálních znameních a zázracích.

⁵¹ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007. s. 16. ISBN 978-80-7367-287-4.

⁵² SAK, P. A KOLEKTIV. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál, 2007. s. 22. ISBN 978-80-7367-230-0.

⁵³ *Wikipedia* [online]. 8. 5. 2008. [cit. 8. 5. 2008]. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Knih_tisk>.

Třetí období rozvoje přenosu informací spadá do doby vynálezu elektřiny a čtvrtou fází je potom ta dnešní, doba počítačů, internetu a zároveň propojování médií v technologii multimédií za použití digitalizace.

Média jsou v pro nás největším zdrojem informací, a proto dochází ke značné manipulaci celé společnosti. Ovlivňují naše chování, postoje a názory, posilují či ohrožují stabilitu společnosti.⁵⁴

Důležitou schopností, která by měla být mediálními pracovníky vlastní, je nestrannost, díky které mohou získat všeobecné uznání. Ve světě, kde panuje boj o informace a kde zprostředkovatelé často vědí, které jsou pravdivé a které nikoli, je taková nestrannost obtížná. Pro příjemce informací je ovšem natolik důležitá pro vytvoření vlastního úsudku a podporu logického myšlení, že by ji měl z přijímaných informací nejen odušit, ale také být skutečně na hranici dvou kontroverzních dedukcí, které ze získaného lze soudit. Pokud čtenáře (či diváka, či posluchače) zaujme skutečně stanovisko k dané problematice na základě vlastního rozhodnutí, lze pak mluvit o nestrannosti a profesionalitě novináře, protože jen takový nositel informace může předat kvalitní informace.

S rozmanitostí mediálních prostředků se tak rozmnožily i funkce médií, na které se teď podíváme v následující kapitole.

3.1 Funkce médií

Jelikož média pracují s fenoménem, který řídí chod dnešní společnosti, vykonávají zároveň spoustu funkcí, které zasahují do našich životů.

V první řadě média informace sbírají, třídí a vhodně zpracovávají ke zveřejnění příslušným způsobem.

Další fází, a zároveň jednou z nejdůležitějších funkcí médií, je potom vnímat reakce recipientů, čili zpětnovazební funkce. Je to v podstatě jakási nepřímá komunikace mezi šířiteli a příjemci informací, na nichž závisí další vývoj informace, tj. jestli zanikne a přestane být pro vydavatele perspektivní, nebo jestli se bude dále

⁵⁴ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *o. cit.* s. 151.

rozšiřovat a vyvíjet. Po vykonání jakékoli činnosti by měla následovat reakce druhé strany (pokud nějaká druhá strana existuje), která by měla sloužit k jejímu zdokonalení. Tak je tomu i v médiích, kde by rozhodně neměla taková reakce chybět. Říkáme jí vnější reflexe a je důležité mít ji k dispozici, aby dané médium mohlo dospět k nějakému závěru, aby mohlo zpracovat sebereflexi.⁵⁵ Zpracováváním vnějších reflexí se zabývají různé instituce, které vytvářejí obsahovou analýzu médií. U nás je to např. firma InnoVatio již od roku 1996.⁵⁶

Mezi funkce médií patří samozřejmě i jiné, neméně důležité. Například Josef Musil⁵⁷ nás v již citované knize seznamuje s funkcemi médií elektronických, nicméně já bych si dovolila přiřadit je médiím obecně. První uváděnou funkcí je informovat. Sem bychom zařadili veškerá zpravodajství, která mají za úkol pomoci divákovi zformovat svůj pohled na věc *“na základě určitých prvků reality”*.⁵⁸ Jedná se o fakta důležitá pro běžnou orientaci ve společnosti v každodenním životě. Tyto informace jsou důležité pro utvoření názoru každého z nás na okolní svět. Stávají se příčinou toho, že lidé mezi sebou vytvoří vazbu nebo naopak, jsou od sebe separováni, ať už vědomě nebo nevědomě. Díky nim se společnost dělí na dílčí skupiny dle různých aspektů, od zájmů počínaje po vzdělání konče.

Druhou je funkce zábavná, kam patří různé hudební kanály, kulturní pořady, filmy, sportovní přenosy atp., které mají charakter spíše oddechový, nicméně informace také přinášejí (a přenášejí). Jedná se o informace, které již nemají tu moc společnost jakkoli dělit, nýbrž upevňují vazby v již vytvořených skupinách. Jedná se také o informace, které mají spíše relaxační charakter. Díky kterým se cítíme lépe a uspokojujeme jimi naše osobní potřeby.

Třetí funkce je komerční vysílání, čili hlavně reklama (o té více v kapitole 3.3).

Ať se zamyslíme nad kterýmkoli druhem média, musíme připustit, že se vždy setkáme se všemi uvedenými funkcemi, přestože nejsou vždy vhodně využívány.

⁵⁵ MUSIL, J. o. cit. s. 191.

⁵⁶ Viz <http://www.innovatio.cz>.

⁵⁷ MUSIL, J. o. cit. s. 52.

⁵⁸ MUSIL, J. o. cit. s. 52.

Josef Musil⁵⁹ nás seznamuje s názorem německého sociologa a filozofa Jürgena Habermase, který uvádí politické “povinnosti“ médií, a sice, že mají za úkol *“dohlížet na společensko-politické prostředí, vysvětlovat problémy, zprostředkovat dialog více stran a z více úhlů pohledu, být mechanismem, který nutí politika být odpovědným, umožnit občanům participaci na veřejném životě, snažit se narušovat rutinní zaběhanost některých politických procedur.*“⁶⁰ Habermas zde jasně poukazuje na správné fungování společnosti, které je závislé na politické harmonii, která spočívá v jakémsi dozoru médií nad politikou.

Média sama o sobě samozřejmě nemohou zaručit správné fungování společnosti, nicméně se tak děje také jejich prostřednictvím a právě v tomto je jejich role nenahraditelná.

3.2 Druhy médií

V části, kde jsem se věnovala vývoji mediálních prostředků, můžeme již vyčíst, jaké druhy médií dnes máme k dispozici. A právě jim je věnována tato kapitola.

Prvním druhem média, který přetrval dodnes, je tisk. I přes dnes nejoblíbenější a nejvyužívanější elektronický způsob informování se zůstávají stále žádané informace tištěné. Na trhu jsou nejrůznější plátky, deníky, týdeníky či jiná periodika. Tištěné informace patří i dnes k vyhledávaným a stále vznikají nové tištěné prostředky k získávání informací, což je dáno i tím, že dochází k užšímu zaměření na specifitější témata ze strany redakcí.

Po vynálezu knihtisku se dalším z převratů v získávání informací stal vynález rozhlasu, díky kterému lidé mohli získat informace zcela aktuální, “na živo“. Jako první vůbec s myšlenkou, že je možné šíření elektromagnetických vln, přišel James Clerk Maxwell, který matematicky popsal jeho princip. Přes první konstrukci antény, bezdrátové telegrafické stanice a prvotní pokusy o přenos zvuku, rozhlas v roce 1920 poprvé vysílal, a sice výsledky volby amerického prezidenta. Následuje pravidelné

⁵⁹ MUSIL, J. o. cit.

⁶⁰ MUSIL, J. o. cit. s. 44.

rozhlasové vysílání anglické stanice BBC roku 1922 a ani Česká republika nezůstala pozadu a 18. května 1923 začal vysílat český rozhlas “Radiojournal“ ve Kbelích.⁶¹

S prvním pohyblivým obrazem se setkáváme v roce 1925, který byl přenášen Charlesem Francisem Jenkinsem z Washingtonu do Philadelphie.⁶² V mnoha domácnostech převzal funkci rádií, jelikož dnes můžeme sledovat hudební kanál i prostřednictvím televize obohacený o vizuální vjem. A stejně jako rádio, i sledování televizní obrazovky nám umožňuje věnovat se ještě další činnosti.⁶³ Tím pádem nás vstřebávání informací tolik časově nezatíží. Kromě toho nejenže dostaneme informaci, ale i obrazový materiál k ní, což bychom mohli označit coby potlačování rozvíjení fantazie. Na druhou stranu tak získáme velké kvantum informací, které nám pomohou při tvorbě postoje k dané problematice.

Absolutním převratem se stal v roce 1969 vznik internetu v USA, kdy za pomoci počítačů propojených vzájemně prostřednictvím modemů⁶⁴ došlo k úplně novému pojetí informace. O pozitivě tohoto pokroku není pochyb. Pro spotřebitele má nová technologie přínos jak z hlediska vnímání, zajímavosti a poutavosti, tak i co se kvality a dostupnosti informací týče.

Výhodou internetu je rychlost přenosu dat. To potom souvisí i s aktuálností publikované informace, která se dá měnit z vteřiny na vteřinu, a proto ji lze považovat za “nejčerstvější“ a tudíž nejvhodnější pro vytvoření názoru. Samozřejmě mám na mysli seriózní servery, u kterých se nepředpokládá šíření fiktivních informací.

Díky pestrému výběru způsobu přijímání zpráv můžeme získat širokospektrální pohled na jednu událost. Každé médium nám přitom umožní vnímání informací zcela odlišně. Pokud budu poslouchat z rádia zprávu o novém exponátu v Národním muzeu, zaručeně si ho vymodeluji ve svých představách zcela odlišně, než jaký ve skutečnosti potom bude. S televizí toto zažít nemůžeme. Televizor je také zcela jasnou dominantou v přístupu k informacím, pomineme-li počítač (s televizi umí zacházet přece jen podstatně více lidí než s počítačem). Navíc to, co vnímáme pouze zrakem nebo sluchem, nás nemusí získat tak, jako když to

⁶¹ Wikipedia [online]. 6. 3. 2008. [cit. 8. 4. 2008]. <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rozhlas>>.

⁶² Wikipedia [online]. 9. 4. 2008. [cit. 11. 4. 2008]. <<http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9dia>>.

⁶³ Hlavně co se žen týče, kdy se jedná o zvukovou kulisu při domácích pracích atp.

⁶⁴ TOFFLER, A. *o. cit.* s. 8.

vnímáme například audio-vizuálně. V tom okamžiku pro nás vnímané získává jiný rozměr a smysl. Nelze ovšem jednoznačně říci, zda je lepší příjem informací pouze jedním z našich smyslů. Každý z nich nám umožňuje jiný pohled na věc a zcela určitě jsou obohacující všechny způsoby přijímání informací, každý je prospěšný z jiného hlediska. Rozhlas a tisk rozvíjejí naši fantazii, naproti tomu vizuální příjem informace uceluje naše představy.

3.3 Reklama

Velice specifickým způsobem přenosu informací divákovi je využití reklamy, která spadá do propagačních médií. S první formou reklamy se setkáváme již od vzniku prvního státu, jelikož souvisí s potřebou každého státního zřízení šířit mezi veřejnost informace týkající se záměrů vládnoucí vrstvy.

Rychlým vývojem potom reklama prošla ve dvacátém století, kdy došlo k rozvoji obchodu.⁶⁵ Postupně se tak dostala až ke svému dnešnímu účelu a tím je komerce.

Jejím cílem je ponuknout recipienta k nějaké akci, většinou ke koupi nějakého produktu či k využití určitých služeb. Velice snadnými kořistmi se tak stávají hlavně děti. Na základě jejich důvěřivosti obchodníci vydělávají nemalé částky právě díky lákadlům v reklamě, která jsou našim malým spoluobčanům umě prezentována tak, že kolikrát upoutají pozornost i dospělých. I tímto způsobem dochází ke zpracovávání informací, byť způsobem, který u cíleného vnímání informací nevolíme.

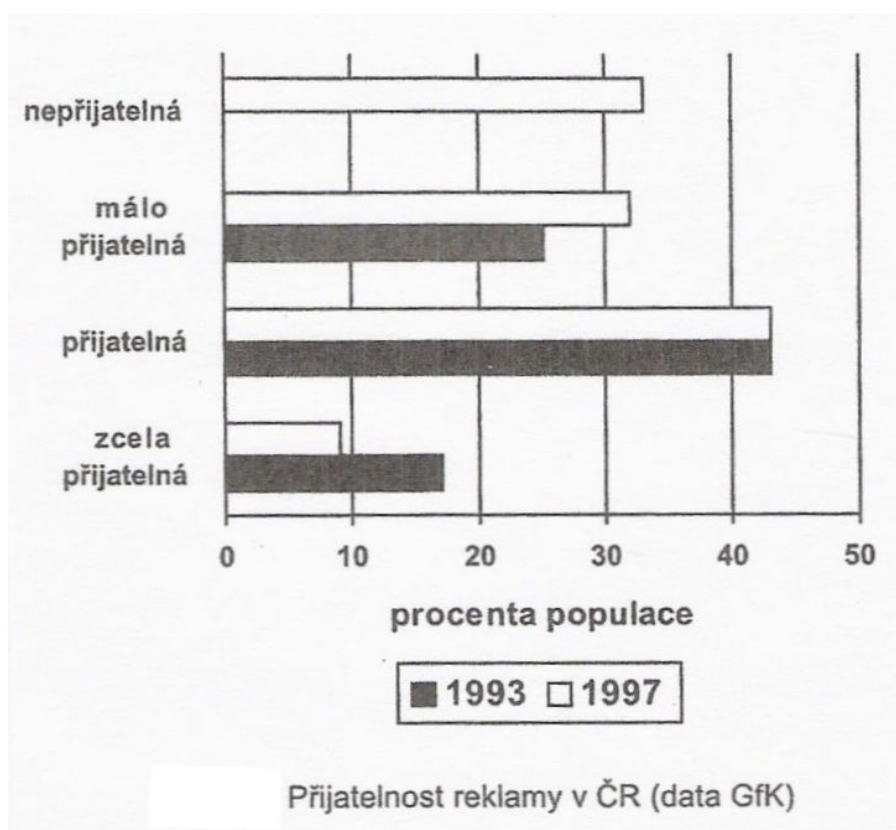
To, že nejen děti jsou důvěřivé, dokazuje film "Český sen" natočený skupinou studentů umělecky zaměřené školy. Jedná se o ukázkou dokonalé manipulace české populace, která uvěří nereálným podmínkám prodeje a skutečně se v den otevření fiktivního obchodu snů doslova přizpůsobí na místo. Po shlédnutí tohoto filmu jsem měla možnost vyslechnout názory mých francouzských kolegů, kteří nemohli uvěřit tomu, jak moc reklama dokáže zapůsobit.

⁶⁵ MLEZIVA, E. o. cit. s. 111.

Reklama by nám měla být v první řadě prospěšná. Měla by nás informovat a sdělovat nám obsah nabídky prodejců různého zboží a služeb. Postoj veřejnosti je ale velmi kritický. Považují reklamu za něco, co se nám vnucuje a zasahuje do našich životů více než potřebujeme. Podle průzkumu TVS faktum reklama divákům ze 77% vadí⁶⁶. Naproti tomu se ovšem informacemi z reklamy řídí a jsou jí zcela ovlivněni, přestože si to neuvědomují, či nechtějí připustit.

Pokud se podíváme na graf č. 1, který ve své knize představuje Josef Musil⁶⁷, můžeme sledovat vývoj přijatelnosti reklamy v České republice v letech 1993 a 1997.

Graf č. 1:

⁶⁶ MLEZIVA, E. o. cit. 120.

⁶⁷ MUSIL, J. o. cit.

Je zcela evidentní, že v roce 1993 lidé reklamu nepovažovali za něco, co by je obtěžovalo a více než 40% populace ji bralo jako přijatelnou, stejně jako v roce 1997. Rozdíl je v tom, že v roce 1993 nebyla reklama považována nikým za nepřijatelnou, naproti tomu za rok 1997 tato, řekněme, netolerance vůči reklamě je přes 30% tázaných, čili tak odpověděla zhruba 1/3 respondentů. Mohli bychom tedy vydedukovat, že extrémní odmítání či přijímání reklamy se výrazně změnilo, naproti tomu těch, kterým reklama nijak zvlášť nevádí, zůstal stejný počet.

Tento výsledek by mohl být důsledkem toho, že v roce 1993 nebyla ještě reklama “okoukaná” a byla novým zdrojem informací, jelikož měla “západní” vzhled. Postupem času se reklamy objevovaly čím dál tím více a lidé už ji z 1/3 přestali vnímat jako jakýkoli přínos nových informací. Reklama se stala spíše výplní pauzy, kdy si dojdeme u sledování filmů pro pití.

Zajisté si všichni všímají taktického tahu při vkládání reklam do různých pořadů. Každý z nich předpokládá určitou skupinu diváků, kteří ho budou sledovat. A této skupině jsou také podřízeny reklamní spoty, které nás během žádného vysílání nemohou minout. Hlavně u komerčních televizí, které využívají opravdu vysoké procento času na určitý pořad, aby ho několikrát přerušili a podali lákavé informace na různé zboží. Bylo zjištěno, že celkem 2% z vysílacího času jsou věnována reklamám.⁶⁸

Se stoupajícím množstvím reklam roste i počet institucí, které se jimi zabývají. Reklamy jsou dnes zaměřeny na menší segmenty příjemců, což jim zaručuje větší pravděpodobnost úspěchu upoutání diváků. Hovoříme o tzv. demasifikaci médií obecně.⁶⁹

Obsahem reklamy jsou různé produkty či služby, které jsou předmětem obchodu. Jejich nabídka se mění v souvislosti s aktuálními trendy. Specifickou formou reklamy je potom tzv. autoreklama⁷⁰, kdy například televizní kanál propaguje a láká diváky na své vlastní pořady.

⁶⁸ MLEZIVA, E. *o. cit.* s. 117.

⁶⁹ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *o. cit.* s. 39.

⁷⁰ MLEZIVA, E. *o. cit.* 119.

3.4 Důvěryhodnost médií

Vzhledem ke komerčnímu cíli médií se ptáme sami sebe, zda existuje nějaký informační zdroj, který bychom mohli považovat za seriózní a podávající reálné a pro společnost důležité informace.

Velmi zvláštní skupinou médií, kterým lidé především nevěří (alespoň to říkají), a přesto investují do získávání informací právě od nich, je bulvární tisk. Přestože o něm občané nemají kladné mínění, i tak se velmi dobře prodává. Lidé nejspíš usuzují podle pořekadla “na každém šprochu pravdy trochu“. Jde o to, že vědí o nepravdivých informacích, které jsou nám předkládány, nicméně formou, která je pro ně nějakým způsobem přitažlivá. V každém případě to neznamená, že by čtenáři novinářům důvěřovali. A naopak, ani novináři si nedělají iluze, že staví svou kariéru na absolutní důvěře čtenářů. Šetření z roku 1999, které po respondentech požadovalo vyjádření k tvrzení “vážím si většiny českých novinářů“, ukázalo, že pouze 9% dotázaných odpovědělo kladně.⁷¹ Podívejme se nyní jak je na tom česká společnost s důvěrou v informace prezentovaných prostřednictvím médií. K dispozici máme srovnání průzkumů z roku 1997 (tabulka č. 1) a 2002 (tabulka č. 2).⁷²

Tabulka č. 1 – r. 1997:

Médium	ČR	Německo	Anglie	Francie	Itálie	Španělsko
Televize	69	74	89	49	51	71
Tisk	58	70	–	48	–	60
Rádio	68	80	79	59	–	71

Důvěra evropské populace v informace jednotlivých médií (%)

⁷¹ MUSIL, J. o. cit. s. 58.

⁷² MUSIL, J. o. cit. s.

Tabulka č. 2 – r. 2002:

	Argentina	Brazílie	Bulharsko	ČR	Čína	Francie	Indie	Itálie	Japonsko	Kanada	Kenya	Německo	býv. DDR	Polsko	Rusko	Slovensko	USA	V. Británie
Televize	68	78	81	62	78	61	61	74	71	52	17	56	61	83	84	71	67	60
Noviny	10	11	7	22	15	18	14	20	24	26	7	28	19	7	6	12	17	24
Rozhlas	19	7	7	10	1	17	16	2	2	12	73	11	15	7	8	12	7	11
Časopisy	*	1	*	1	*	1	*	*	*	1	*	1	2	1	*	1	1	*
Internet	1	2	1	5	4	2	*	1	3	8	*	3	3	1	*	4	6	3
Jiné	1	*	2	*	*	*	7	1	*	1	1	*	*	*	1	*	1	1

*...otázka nebyla v průzkumu povolena

Důvěra populace (nad 18 let) v informace jednotlivých médií v r. 2002 (%)
(data The Pew Research Centre USA)

Pro rok 1997 máme k dispozici pouze údaje o televizi, tisku a rádiu, takže srovnáme tato tři média. Před deseti lety Češi nejvíce důvěřovali informacím, které dostávali prostřednictvím televize a rádia (hodnoty se liší pouze o jednu jednotku). Získané poznatky z tisku uspokojovaly o 10% obyvatelstva méně, nicméně oproti roku 2002 je tato hodnota dosti vysoká. Důvěryhodnost televize klesla jen o nevýznamné procento, zato u rozhlasu lidé začali značně pochybovat, a to i přes to, že internet a tisk také neobdržel zrovna nejvyšší hodnoty. Informaci tak můžeme vnímat zrakem i sluchem, čímž se její zprostředkování zdá být i nejzajímavější. Navíc můžeme některé události sledovat živě a ve vysoké kvalitě. Když vezmeme ke srovnání například internet, může plnit stejné funkce jako televize. Vizuální kvalita tzv. on-line vysílání ovšem není tak vysoká jako je přenos v televizi, což u živého vysílání může být velmi neefektivní.

3.5 Psychologický aspekt v souvislosti se sdělovacími prostředky

Není důležité, aby byla informace pravdivá, ale zajímavá.⁷³ Upoutat nějakou informací je velmi obtížné, jelikož je jich kolem nás nepřeberné množství. V důsledku toho se často stane, že informace pomine a zůstane zapomenutá. Proto je důležité zvolit správnou formu podání, načasování jejich prezentace, psychologické zpracování (tj. být schopni předvídat, že finální informace skutečně zaujme předpokládanou skupinu recipientů) atp.

V médiích, hlavně v bulvárních sdělovacích prostředcích, se často setkáváme s informacemi, které mají pesimistický charakter. Mohli bychom říci, že se jedná o psychologický tah a v uvozovkách hru “kdo je na tom lépe“. Pokud budu z okolí přijímat většinu informací o tom, jak jsou lidé šťastni, mohla bych začít pochybovat sama o sobě a mém způsobu života. Ale pokud slyším stále zprávy o neštěstí druhých, dospěji k závěru, že se mám vlastně dobře. Lidé se zajímají o negativní zprávy, aby zjistili, že oni sami vlastně vedou spokojený život.

Přestože lidé vědí o tomto negativismu, nepovažují informace za nedůvěryhodné, nebo přinejmenším za nezajímavé. Schopnost informace (či spíše nositelů informací) zaujmout tkví v perfektní zpracovanosti zprávy a dokonalém promyšlení detailů. Stačí jeden jediný, který není vhodně použitý, a spotřebitel přestane danou informaci vnímat, natož vstřebávat. Informace musí být perfektně psychologicky zpracované.

⁷³ RAMONET, I. o. cit. s. 35.

4. Život v informační společnosti

V informační společnosti žijeme všichni, jelikož není možné, aby někdo nebyl její součástí. Někdo se jejím novým kritériím podřídí více, někdo méně.

V této kapitole se zaměřím na hlavní specifika, která život v informační společnosti obnáší.

4.1 Adaptace v nové společnosti

Schopnost adaptovat se, tj. umět se přizpůsobit novým situacím, je v našem světě plném rychlých změn absolutně nepostradatelná. Neustále musíme procházet různými adaptačními procesy, vyrovnávat se s nově vzniklými situacemi, se svým okolím, s novými informacemi a s jejich praktickým využitím.

Jelikož se nacházíme v době, kdy je čas “nedostatkovým zbožím“, může u některých jedinců, kteří mají s vyrovnáváním se v nových situacích potíže, nastat tzv. krize adaptace. Ta by se projevila tak, že než by se jedinec sám stačil přizpůsobit novým situacím, už by se zase začalo schylovat k další proměně. Tyto změny se týkají především nových technologií, jejichž vývoj je velice rychlý. Je třeba se jim přizpůsobovat, jelikož se stávají nutnými nástroji k uspokojování běžných potřeb člověka. Pokud bychom si toto tempo nestačili uvědomit a přizpůsobit se, mohlo by se stát, že bychom to brali jako selhání sebe samého vůči své osobě i vůči ostatním, a adaptační krize by skutečně mohla nastat.

Adaptaci obecně lépe snáší mladší generace. Je zvyklá na změny, jelikož se sami mění (jak fyzicky, tak i postojově). Zejména v období dospívání a v tom následném, kdy se většina z nás začne směřovat v profesní i životní dráze. Adaptační procesy je v těchto obdobích provázejí s velice rychle se střídajícím tempem.

Ve vyrovnávání se s něčím novým nás navíc “brzdí“ skutečnosti již “zaběhnuté“ a pravidelně se opakující v našem každodenním životě. Říkáme jim

stereotypy či rituály⁷⁴. Jde o činnosti opakující se v našich každodenních životech, které si neustále vytváříme a dodržujeme je. S rychlým vývojem společnosti jsme nuceni zbavovat se těch, kterých jsme (někdy v průběhu několika let) nabyli a které si utváří každý z nás, přestože mnozí tvrdí, že nemají stereotypy rádi. Většinou nás zpomalují v procesu adaptace. Na druhé straně nám stereotypy a rituály pomáhají udržet pocit kontinuity a nabýt přesvědčení, že jsme nic nedělali zbytečně. Člověk je někdy těžko měnit, hlavně ti starší z nás. Přesto i ti, co se rozhodnou neměnit své staré návyky, nemohou zůstat bez “poskvrnění“ adaptačního procesu. Ne vždy je člověk nucen se přizpůsobit všemu, ale tímto procesem alespoň v minimální míře procházíme nevědomky všichni.

4.2 Vliv změny komunikace na společenské vztahy

Informace získaly ve společnosti premiantské místo ve všech oblastech. Přispívají k lepšímu obchodu a následně výnosu, kvalitnějšímu vzdělávání, ke zlepšení zdravotnických služeb atd. Podílejí se na změně charakteru společnosti a jejích vztazích. Informace jsou také důležité z hlediska vzájemné komunikace mezi lidmi⁷⁵, jsou pojítkem mezilidských vztahů, čímž nabyly nového významu. Informace je tím, proč mezi sebou lidé komunikují, proč se vůbec snaží navázat nějaký kontakt. Touží po nějakém novém sdělení, nebo naopak po jeho předání. Vždy se jedná o vzájemnou směnu informací, aniž by si účastníci konverzace tuto směnu uvědomovali.

Tak jako společnost, i komunikace coby její pojivo prošla určitým vývojem. Z hlediska změny jejích prostředků můžeme tento vývoj shrnout následovně do tří přelomových období. Prvním je období tzv. analfabetické tribální, kdy komunikace stála na interpretaci různých znaků vyjadřovaných různými gesty.⁷⁶

⁷⁴ KELLER, J. o. cit. s. 186.

⁷⁵ MLEZIVA, E. o. cit.

⁷⁶ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. o. cit. s. 18.

Druhým obdobím je typografické a mechanicko-individuální “Gutenbergovo období“, kdy komunikace měla svá pravidla, už se nejednalo o náhodné porozumění, ale o zcela jasný způsob předání informace.

Třetím je potom elektronické období, kdy ke komunikaci potřebujeme umět ovládat elektronická vybavení, která jsou všudypřítomná. Nejedná se přitom jen o znalost počítačů; je nutné umět ovládat stroje obecně (např. stroj identifikující důvod naší návštěvy v bance, který nás nasměruje k příslušné přepážce).⁷⁷

Základními vztahy pro jedince vždy byly a budou ty, které fungují v rámci rodiny. Ve druhé kapitole jsem zmínila důležitost tzv. rozšířené rodiny (význam tohoto termínu viz. výše), jejíž význam se s příchodem industriální společnosti vytratil, stejně tak soudržnost členů rodiny.

V dnešní společnosti jsou častým jevem rozvedené rodiny, které mají své ratolesti ve střídavé péči či se děti stýkají pouze s jedním z rodičů. Nicméně se vrátily snahy o utužování rodinných vztahů. Souvisí to s možností práce z domova, kdy se jedná v podstatě o stejný princip pracovní náplně, o stejné místo jejího vykonávání jako u agrární společnosti. Rodina je tak opět spolu, vznikají citové vazby, které posilují vztahy uvnitř rodiny. Tento jev je “zásluhou“ demasifikace společnosti (vysvětlena výše), která tedy neprobíhá jen v kultuře, ekonomice apod., ale i v rámci sociálních vztahů.⁷⁸ Rodiny spolu více komunikují, chtějí spolu trávit čas.

Přestože jsou tendence udržet rodinu pohromadě silné, najde se v naší společnosti spousta jedinců, kteří se rozhodli žít sami. Příslušníky této skupiny nazýváme “singles“. Jsou to osoby, které se z nějakého důvodu rozhodli žít bez partnera. Ty mohou být různé; od utajování orientace na stejné pohlaví po nesnášenlivost soužití s jiným člověkem. Často jsou to ale lidé, kteří se nijak neodlišují od ostatních a užívají si života úplně stejně. Obecná tolerance v naší společnosti jim v tomto směru nahrává.

Velice často se také můžeme setkat se soužitím několika lidí, kteří spolu sdílí jednu obytnou jednotku, většinou s nějakým společným prostorem a navíc má každý svůj pokoj. Je to bydlení ve stylu studentského soužití na vysokoškolských kolejích.

⁷⁷ JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *o. cit.* s. 18.

⁷⁸ TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *o. cit.* s. 86.

Často to bývají spolubydlící různých národností, což je způsobeno velkou migrací a touhou lidí poznávat nové kultury, způsoby života v ostatních zemích a sbírat profesní zkušenosti.

Co se nemění a zůstává stále stejně důležité pro fungování společnosti, je její soudržnost. Ta není dána tím, že by spolu lidé vycházeli špatně nebo dobře, ale tím, že spolu *nějak* vycházejí. Pokud by spolu lidé nekomunikovali, což je podmínkou pro začlenění se do společnosti, pak by společnost jako taková neexistovala.

Během života vystřídáme několik sociálních rolí, které se liší v souvislosti s prostředím a s lidmi, mezi kterými se při "hraní" těchto rolí pohybujeme. Petrusek přichází s myšlenkou, že už nejde jen o hraní sociálních rolí, nýbrž o vytváření plurality identit⁷⁹. Identita se utváří během sociálních procesů, které jsou dány sociální strukturou.⁸⁰ Dochází k proměňování naší identity v různých situacích. "*Identita se stala prizmatem, jímž se odkrývají, uchopují a zkoumají ostatní aspekty současného života*".⁸¹ Už se nejedná o něco, co by nám bylo dáno, nýbrž o určitý úkol, jehož splnění se od nás očekává. Při vytváření naší identity ji musíme různě poslepovat a přeměňovat než získá konečnou podobu, která je ve finále stejně nejistá a je nutné ji uspořádávat neustále. Tato nejistota identity je pojátkem společnosti, kdy lidé dává dohromady společný problém nestálosti. Zygmunt Bauman tak hovoří o *společenství identit*.⁸²

Specifickým prostorem pro vznik nových identit jedince a vztahů mezi nimi, je tzv. virtuální realita. Tím je myšlen nereálný prostor v rámci počítačových sítí. Využitím internetu a různých chatových serverů, si lidé vytvoří svůj imaginární profil a pomocí něj získávají své virtuální přátele, partnery atp. Takový profil bývá často fiktivní jednak z bezpečnostních důvodů, jednak z důvodu uchránění své skutečné identity. "Boom" těchto serverů už pominul, nicméně stále zůstává mnoho lidí, kteří takto tráví volný čas. Častými uživateli jsou děti, které tak zažívají dobrodružství, která by v reálném světě nejspíš neprožily. V souvislosti s novým

⁷⁹ PETRUSEK, M. *o.cit.* s. 30.

⁸⁰ BERGER, P.L., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, 1999. s. 170. ISBN 80-85959-46-1.

⁸¹ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004. s. 166 ISBN 80-204-1195-X.

⁸² BAUMAN, Z. *o.cit.* s. 179.

způsobem komunikace vzniká i nový pojem, a sice “komunikační prostor“.⁸³ Tím se právě stávají různé “chaty“ s “místnostmi“, kde nalezneme homogenní skupinu “povídajících si lidí“. Opět se nemůžeme vyhnout zmínce o elektronizaci komunikace, která probíhá písemně.

Mnohdy dochází k negativnímu vlivu na mladé jedince ve smyslu ztráty schopnosti verbálního vyjádření v důsledku komunikace omezené na elektronickou. Děti tak potom nejsou potřebně vybaveny pro osobní rozmluvu, jelikož u ní nemohou použít emoce vyjadřující ikonky, ke kterým při komunikaci přes různé messengery nemusejí přidávat slova, aniž by jejich myšlenky ztratily na významu. Uživatelé těchto prostředků mají často svůj jazyk a symboly, které používají.

Jelikož se nelze vymanit z přítomnosti přístrojů při naší komunikaci, podívejme se jak je tomu u nových komunikačních technologií.

Informační společnosti předcházelo úsilí soustředěvané právě na rychlý rozvoj komunikační technologie. V roce 1987 vydala Evropská komise Zelenou zprávu, která se týkala právě role komunikace v moderní společnosti. Pro její maximální vyspělost měl být komunikační systém co nejdokonalejší, a sice v podobě sítě, jejíž princip byl přirovnáván k nervovým vláknům. Šlo tedy o to, vybudovat členitý celek s vedoucím centrem naší společnosti, přičemž informační systém měl být k dispozici na mezinárodní úrovni.⁸⁴

Pokud zamíříme mimo Evropu, první plány o modernizaci komunikačních sítí vznikaly nepřekvapivě v Japonsku již v roce 1983. V USA se v roce 1988 Al Gore zmiňuje o “informační superdálnici“. V globálním pojetí byly tendence zmodernizovat komunikaci jako takovou, i její prostředky koncipovány jako neosobní forma, která neměla být závislá na vzdálenosti mezi dvěma či více subjekty komunikace. Dnes jsou tyto představy a plány plně provedeny a zcela funkční.

⁸³ MUSIL, J. *o. cit.* s. 203.

⁸⁴ ZLATUŠKA, J. *o. cit.*

4.3 Nový nátlak na psychiku

Člověk má určitou představu o tom, jak by chtěl žít, v jakém prostředí, s jakými lidmi a vytváří si nějakou ideu o svém životním standardu. Mnohdy ale realizace těchto představ bývá složitá. Prostor pak mezi představami a realitou nabývá různých rozměrů, přičemž čím větší tato mezera je, tím více neblahé důsledky to na psychiku jedince má. Prosadit sebe a své zájmy v dnešní společnosti je často provázáno nestabilitou naší psychiky, jelikož konkurence je zde veliká.

Protože k realizaci našich snů potřebujeme určité množství času, negativním činitelem na naši psychiku je bezpochyby časový pres, kterému jsme všichni podrobeni. Máme tendence stihnout více věcí najednou než je skutečně možné. K tomu využíváme pomoci druhých lidí, které vyhledáváme, ale musíme projít mnohými střetnutí s nimi, než dojdeme stanoveného cíle. Po takovém shonu vzniká potřeba relaxace a absence společnosti ostatních. Jedná se o uspokojování potřeby soukromí. Mluvíme zde o “dobrovolné samotě”.

Na druhé straně existuje jiná forma samoty, kterou bychom měli nazvat spíše osamocení. Jedná se o stav “z donucení“, čili nikoli z dobrovolného rozhodnutí jedince. V tomto stavu dochází k frustraci, deprivaci a neuspokojené potřebě sociability (schopnost a možnost člověka být společenskou bytostí).⁸⁵ K této psychické nerovnováze může dojít jednak z důvodů subjektivních (např. nedostatečné komunikační dovednosti) nebo může být zapříčiněna objektivními okolnostmi (např. dlouhodobé upoutání na lůžko).

V České republice vnímají pocit osamění hlavně staří lidé a nově i jedinci ve věku 25 až 30 let. U nich je potom tento stav daný jednak absencí partnera a jednak změnami životního stylu.⁸⁶ Mnozí z nás v tomto věku dostudují a následují rozhodnutí, kterým směrem se dát. Musejí tak přejít ze “studentského světa“ do “světa dospělých“. A právě tento přechod pro ně bývá nelehký, mnohdy frustrující.

S rostoucím počtem lidí s psychickou chorobou roste i počet specialistů, kteří naše duševno dokáží “opravit“. Lidé se ale ještě stydí přiznat, že potřebují pomoc psychologa, kterého mají stále spojeného s někým, kdo jim diagnostikuje “šílenství“.

⁸⁵ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.* s. 273.

⁸⁶ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.* s. 274.

4.4 Nebezpečí zneužití informací

Velkým rizikem v informační společnosti je práce s informacemi týkajícími se našeho soukromí. Čili poskytování našich soukromých údajů druhé osobě, často aniž bychom s ní přišli do styku a za využití elektronické komunikace. Jedná se především o internetový obchod, který je čím dál tím více populární. Je to dáno pohodlností, která je s touto činností spojena. Na jednom místě mám k dispozici nepřeberné množství zboží, o které mám zájem a z hlediska času nejsme v podstatě limitováni. Kupuji zboží od firmy, kterou mám možnost si ověřit a buď ji znám nebo ne. Ovšem už nemohu vědět, kdo se stará o můj nákup a tím pádem i pracuje s mými osobními daty. Pracovníci na těchto místech jsou samozřejmě vázáni mlčenlivostí a nesmí poskytovat tyto důvěrné údaje třetí osobě, nicméně může dojít k jejich zneužití a osoba, které se týkají, o tom nemusí ani vědět. Za předáváním osobních údajů spotřebitelů je samozřejmě komerční zájem. Obvykle to nikoho neohrozí, ale je třeba si uvědomit, že pokud se mi nelíbí, že mě za nějaký čas kontaktuje cizí člověk, byla jsem to právě já, kdo svolil nakládat s mými osobními údaji právě takto.

Je to dáno tím, že pokud potřebuji dostávat informace, musím počítat s tím, že musím nějaké také předat. Osobní informace po nás dnes chtějí v mnoha institucích (ať už bankovních, obchodních či jiných) a zákon jim dovoluje žádat po nás, spotřebitelích, souhlasný podpis k dalšímu zpracovávání našich údajů.

Dalším prostorem náchylným ke zneužití jsou elektronické služby různých institucí, které využíváme, hlavně internetové bankovníctví. Zde by následky zneužití informací mohly být nedozírné a mnohdy i neřešitelné. Každý sice potřebuje spoustu kódů a hesel pro přihlášení do systému, nicméně vše se dá obejít. Navíc není nemožné, že dojde k chybě v systému, což také může způsobit spoustu nepříjemností. Nebezpečím se pak stávají tzv. hackeři⁸⁷, kteří se dokáží dostat do

⁸⁷ Počítačové specialisté či programátoři s detailními znalostmi fungování systému, dokážou ho výborně používat, ale především si ho i upravit podle svých potřeb. V masmédiích se však tento termín začal mylně používat pro počítačové zločince a narušitele počítačových sítí, kteří se správně označují termínem *cracker*. Dnes jsou oba pojmy často nesprávně zaměňovány a jako pojem blízký původnímu významu se používá také termín *geek*.

databází různých institucí a osobní údaje tak mohou lehce zneužít či přinejmenším zveřejnit.

Jak se proti těmto nástrahám virtuálního světa bránit? Kromě toho, že si musíme uvědomovat k čemu budou sloužit naše osobní údaje po schválení dalšího nakládání s nimi, existují jiná, ne zcela běžná opatření. Jedním z bezpečných prostředků identifikace v internetovém prostředí je tzv. "elektronický podpis". Jde o bezpečnostní proceduru využívanou především v komunikaci s orgány veřejné správy. K jeho platnému využívání je nutné získat tzv. kvalifikovaný certifikát občana.

Na bezpečnosti našich osobních dat by se měl podílet také stát, a to v první řadě. Záleží na dobře stavěných zákonech a právních normách, jak z hlediska občana, tak i z hlediska společnosti jako takové a neméně potom v oblasti obchodu. Právo je v mnoha možných kauzách obtížné následovat, pokud právní aparát nestojí na stabilních základech. Právo by mělo být v souladu s obecným blahem společnosti založeným především na demokratické politice státu. Pokud tomu tak není, často dochází k malicherným sporům, kdy proti sobě jdou práva a povinnosti občana. Soukromý život by měl být každopádně dostatečně chráněn státem a osobní informace by neměly být snadnou kořistí pro neoprávněné osoby.

4.5 Důležitost informačních technologií v informační společnosti

Po přečtení předchozích kapitol můžeme konstatovat, že za společnost označovanou přívěskem informační považujeme tu, která už není založena především na výrobě materiálního zboží, ale na produkci znalostí. Tato představa je úzce spojena s nástupem počítačů a systémů elektronické komunikace.⁸⁸

Informační společnost se vyznačuje prací s informacemi, většinou za pomoci vysoce vyspělé technologie. Díky ní je informace zpracovávána, uchována a

⁸⁸ Sociologický ústav AV ČR. *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [online]. [cit. 29. 1. 2008]. <<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=slovnicek&shw=i.>>.

postoupena k dalšímu využití. Vyspělost informačních technologií závisí částečně na celkovém ekonomickém stavu jednotlivých zemí, na rozmístění a dostupnosti těchto technologií a na ochotě obyvatel podřídit se inovacím.

Za příslušníky informační společnosti považujeme ty jedince, kterým v jejich životech hrají informace dominantní roli pro harmonický a spokojený vývoj. Pro onu spokojenost je třeba ovládat různé technické prostředky, alespoň na laické úrovni. To znamená, že de facto nepotřebuji znát přesný princip toho jak daný přístroj funguje, ale naopak nezbytně je nutné dávat adekvátní informace pro tu kterou požadovanou funkci.

Naproti tomu se ale můžeme setkat i s trochu skeptickým postojem vůči novým informačním technologiím, jako například u jednoho z teoretiků informační společnosti, Manuela Castellse⁸⁹, který nepovažuje přístup k novým informačním technologiím za postup k lepšímu životu.

Důležitým záchytným bodem ve vývoji informační společnosti bylo odhadnout tu správnou chvíli a umět efektivně využít finance, které byly vkládány do rozvoje informačních technologií a vůbec do všech projektů, které vedly ke vzniku informační společnosti. Vklady do rozvoje informačních technologií jsou dnes jedny z nejlepších investic a vedou k obrovským obrátům peněz. Státy, které toto nezvládly, byly (či ještě stále jsou) většinou odkázány na ekonomiky fungující „postaru“ na zemědělské či industriální bázi. Nemohou si dovolit konkurovat zemím informačně-technologicky vyspělým.

Obecně můžeme rozdělit uživatele informačních technologií do několika kategorií:

- ti, kteří jsou nadprůměrně a v maximální prospěch schopni využít IT; potýkají se s nimi v zaměstnání i v soukromém životě
- ti, kteří jsou na tom obdobně, ale v domácím prostředí už IT tolik nevyužívají
- ti, kteří jsou schopni ulehčit si mnohé situace za pomoci IT, ale jejich znalosti ovládání počítače není tolik vysoká

⁸⁹ PETRUSEK, M. o. cit. str. 116.

- ti, kteří potřebují asistenci v případě využití IT
- ti, kteří IT absolutně odmítají

Počet jedinců v poslední skupině se zcela určitě bude nadále zmenšovat, a možná dojde k situaci, kdy do ní nebude spadat nikdo. Naproti tomu jedinci budou stále přibývat ve druhé skupině, jelikož uživatelská znalost informačních technologií je stále více a více vyžadována ve většině profesních pozicí.

4.6 Informační politika ČR

V době komunistického režimu velký příliv informací nebyl. Společnost ani neměla velké touhy po jejich pátrání. Produktů na našem trhu nebylo mnoho, a tak pokud lidé hledali něco, co bylo zakázané, bylo to hlavně materiální zboží jako oblečení, jídlo atp. S těmito hmotnými produkty se i obchodovalo. V tom je rozdíl mezi společnostmi před pádem železné opony a po něm. Nyní člověk potřebuje mít hlavně duševní kapitál, už nezáleží tolik na strojích a penězích, ty si můžeme obstarat formou půjčky. Dnes je to informace, která vládne celosvětovému trhu, nejen v České republice, a tento informační kapitál člověk buď má anebo nemá. Nelze ho sehnat jako nějaký předmět. Klade se důraz na práci s myšlenkami, a na schopnosti inovovat.

Pro dosažení tohoto cíle bylo zapotřebí (jako u všech informačně vyspělých zemí) podpory ze strany státu. Informace se musely stát předmětem zájmu české vlády.

Informační politika se u nás začíná formovat již po druhé světové válce, kdy vznikala tzv. “informační střediska“. V 60. letech vzniká síť informačních středisek s názvem VTEI. Řídícím orgánem tohoto systému je Ústředí vědeckých a technických informací. Tato síť byla ovšem po pádu komunistického režimu zrušena a na scénu přicházely jiné. Jejich řídicí centra se různě měnila až v roce 2003 bylo zřízeno nové ministerstvo, které se mělo starat o informační politiku u nás. Dostalo název Ministerstvo informatiky ČR. V roce 2007 došlo k jeho modifikaci a dostalo

název Ministerstvo vnitra a informatiky.⁹⁰ Jelikož do jeho kompetencí spadá mnoho rozmanitých úkolů, dělí se dále na několik sekcí:

- ❑ Sekce veřejné správy – Sít' Czech point
- ❑ Sekce legislativy a všeobecné správy
- ❑ Sekce archivnictví
- ❑ Sekce informatiky

Každá z nich plní své úkoly, mj. reguluje ceny poštovních služeb, koordinuje vytvoření informační společnosti v České republice, stanovuje opatření proti virtuální kriminalitě, elektronizuje registry atd.

Občané postupně začínali mít zájem o dění v politické sféře a právo na informace o důležitých rozhodnutích, právo nahlédnutí do důležitých dokumentů a celkového přístupu k informacím bylo zaručeno 1. ledna 2000, kdy nabyl účinnosti zákon č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím.

Na konci 90. let došlo v České republice k rychlému nárůstu počítačového vybavení, kdy jsme se přiblížili k průměru Evropské unie. Poté tento vývoj lehce stagnoval a po vstupu Česka do EU byl opět obnoven. V rámci plánu, který byl vytvořen na základě usnesení v roce 2004 pod názvem “Státní informační a komunikační politika, e-Česko”⁹¹, bylo nutné zajistit dostupnost informací a poskytnout dostatečnou bezpečnost pro ty, které by se mohly stát předmětem zájmu zločinu, dále potom zavést dostatečnou informovanost pro vzdělávací instituce a vypracovat vhodné směrnice, podle kterých by se dalo vyučovat jak s informacemi pracovat. Také se předpokládala modernizace virtuálních služeb k jejich pohodlnému a neomezenému využívání. Při stanovování tohoto plánu se vycházelo z několika předchozích evropských strategií jako je například Lisabonský summit (r. 2000), Akční plán eEurope (r. 2002), Akční plán kandidátských zemí (r. 2005) nebo třeba i-Europe 2010 (r. 2006).⁹²

⁹⁰ Ministerstvo vnitra. [online]. [cit. 9. 1. 2008]. <<http://www.mvcr.cz/ministerstvo/index.html>>.

⁹¹ SLÁMOVÁ, H. *Informační a komunikační politika České republiky* [online]. 21. 1. 2007. [cit. 11. 2. 2008]. <<http://joomla.slamow.com/content/view/68/95/>>.

⁹² SLÁMOVÁ, H. *Informační a komunikační politika České republiky* [online]. 21. 1. 2007. [cit. 11. 2. 2008]. <<http://joomla.slamow.com/content/view/68/95/>>.

Dnes se u nás s informacemi obchoduje zcela běžně, poskytovatelů služeb na bázi této mezinárodní sítě se znásobil x-krát, což souvisí s poskytováním služby připojení internetu, také telekomunikačních společností, které se rozrostly s pádem monopolu Telecomu. Mohli bychom tedy konstatovat, že původní plán z roku 2004 týkající se české informační politiky byl splněn.

4.7 Úroveň české populace v informovanosti

V roce 2005 byl u nás proveden výzkum⁹³, který měl stanovený cíl definovat stav informační gramotnosti v naší zemi. To znamená v jaké míře jsou Češi schopni umět pracovat s informačními technologiemi v různých oblastech na různých úrovních. K dispozici byla rozsáhlá stupnice hodnocení, přičemž aby jedinec obstál, musel zvládnout všechny oblasti alespoň na základní úrovni. Do vzorku bylo zahrnuto 16.000 náhodně vybraných jedinců ve věku od 18 do 60 let, kteří byli testováni počítačovými aplikacemi, aniž by měli k dispozici jakoukoli asistenci.

Bylo prokázáno, že lepší znalosti převládají při práci s textem, než s tabulkami. Obecně práce s čísly je považována za obtížnější a vyvolává v lidech obavu, proto se jí raději vyhýbají. Nejlépe dopadli jedinci ve věku do 35 let, kteří disponovali minimálně se základní schopností vyhledávání a zpracovávání informací. Ve většině případů se naučili s informačními technologiemi pracovat sami na základě metody “pokus – omyl” přičemž byli nuceni ke zdokonalení se v této oblasti z důvodu zaměstnání, nebo se to naučili jen z vlastní iniciativy.

Co se týče srovnání měst, nejlépe dopadla s funkční gramotností Praha, u ostatních už nebyly rozdíly tak markantní.

Informovanost českého obyvatelstva se odvíjí od sociálního zázemí, které je u naší populace velmi různorodé. Stále je zde mnoho jedinců, kteří jsou vyloučeni ze společenského života z důvodu jejich nedostatečné přizpůsobivosti. Základem sociální inkluze (začlenění) je mít zájem o začlenění a především o vzdělání, které

⁹³ SLÁMOVÁ, H. *Informační a komunikační politika České republiky* [online]. 21. 1. 2007. [cit. 11. 2. 2008]. <<http://joomla.slamow.com/content/view/68/95/>>.

nám dává základ všeobecného vědění. Právě vzdělání jsem věnovala poslední kapitolu.

5. Význam vzdělání v informační společnosti

Vzdělání je proces, kdy dochází ke vstřebávání nových poznatků, mezi kterými musíme umět nalézt souvislosti, musíme je umět využít ve správném momentě a hlavně musíme vědět, kde je hledat. Osvojení všech těchto dovedností by nám měly poskytnout vzdělávací instituce již od prvního stupně základní školní docházky.

Éra informační společnosti s sebou přináší důležitost poznatků ve smyslu našeho bohatství. Proto musí být nutně kladen důraz na šíření a kvalitu rovného a vysokého vzdělání. Tento koncept je vlastní především demokratickým státům a zemím s pevným ekonomickým zázemím.⁹⁴ Výše vzdělání v těchto státech zvyšuje šance na získání prestižního zaměstnání.

5.1 Změny v procesu vzdělávání s nástupem informační společnosti

Není to tak dávno, kdy byla maturita vrcholným zakončením vzdělávání, a to dokonce ne zcela běžným. Dnes ovšem informace zcela ovládly život naší společnosti a vzdělání je vhodným prostředkem, jak se naučit vyhledat ty, které zrovna potřebuji a umět je správně zužitkovat. Vysokoškolské vzdělání je opravdu téměř nezbytné pro kvalitní práci s informacemi.

Ke změnám práce s informacemi došlo a stále dochází hlavně na základních školách. Vzhledem k tomu, že přístup žáků ke vzdělání je dnes spíše negativní, učitelé se snaží výuku zpestřit různými metodami, které by alespoň trochu změnily tvář klasického frontálního vyučování. Někdy jde vlastně o kombinaci s alternativními formami vzdělávání. Do výuky jsou zakomponovány různé hry, soutěže a tvůrčí činnosti, u vyšších ročníků potom i projekty, ať už krátkodobé či

⁹⁴ MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. ET AL. *(Ne)rovné šance na vzdělání*. Praha: Academia, 2006. s. 21. ISBN 80-200-1400-4.

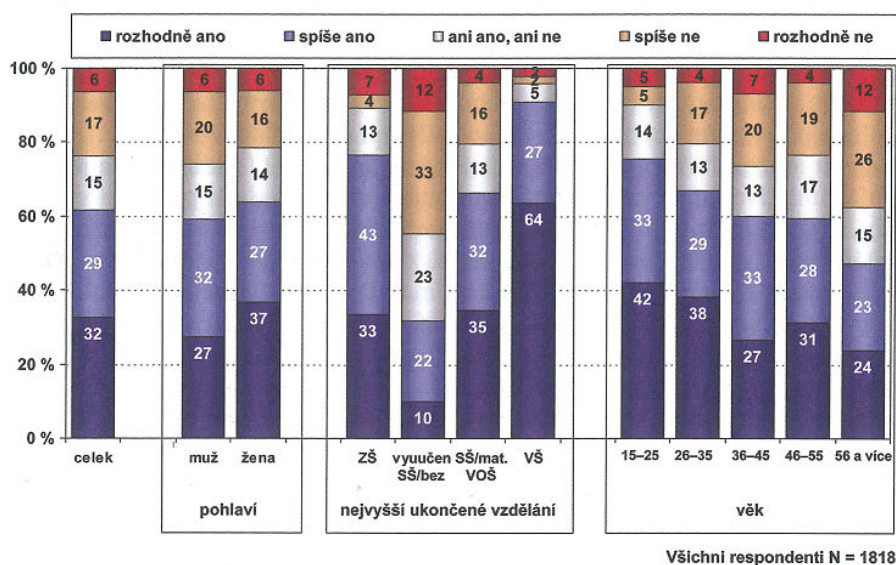
třeba i několikátýdenní. Problémem vnímání žáků je zaujmout jejich pozornost. Proto učitelé často sahají do “šuplíků” jejich kolegů na alternativních vzdělávacích institucích, aby získali inspiraci pro zvládnutí předání relevantních informací s adekvátní zpětnou vazbou.

Do vzdělávání byly zapojeny informační technologie, i když jejich zavedení do procesu výuky nebylo snadné po finanční stránce. Navíc bylo třeba zaměstnat kvalifikovaného pracovníka, který by byl schopný postarat se o takový majetek školy, případně předat znalosti žákům coby pedagog.

Výuka je dnes zaměřena více obecně, jsou kladeny větší požadavky jak na studenty středních a vysokých škol, tak i na žáky škol základních. Mnoho jedinců si také vybírá víceletá gymnázia. Zda z důvodu širšího všeobecného přehledu, či kvůli prestižnější prezentaci těchto institucí, to už je jiná otázka. Jistě souvisí i s nátlakem rodičů, kteří si dokáží vytvořit o budoucnosti svých ratolestí přece jen realističtější představu než ony samy. Jsou si sami vědomi vyžadování obecně vyšší kvalifikace než dříve.

Vznik informační společnosti dal impuls ke školským reformám, které byly v jeho souvislosti nastoleny. Podporována začala být idea celoživotního vzdělávání, jelikož vzdělání se stalo důležitou součástí životního stylu.

Graf č. 2 – Vzdělávání jako důležitá součást životního stylu⁹⁵

⁹⁵ SAK, P. A KOLEKTIV. o. cit. s. 128.

Výuka byla vždy směřována tak, že cílem bylo vzdělat specialistu v užším oboru. Dnes je koncipována spíše tak, aby absolventi byli pružní a ochotní vzdělávat se dále. Zde by se výuka mohla rozdělit na dva možné typy. Jednak by byla pojata spíše z hlediska kvantity informací, čímž by se nutně musela snížit jejich obsáhlost, nebo by se dalo do výuky zapojit více psychologie a praxe a připravit budoucí pracovníky tak, aby byli více flexibilní, ale přesto schopní ve svém oboru. První možnost není úplně nejšťastnější, jelikož by dalo spoustu práce sjednotit nějaký obecný základ informací pro všechny obory. Ve druhém případě se už řešení nejeví jako úplně nereálné, nicméně by za tím bylo mnoho práce a samozřejmě investic. Ideálním řešením by bylo propojení obou možností. Vést žáky k přijetí vzdělání jako celoživotního procesu (což ve stávající společnosti začíná být aktuální a zcela automatické) by mělo být v zájmu každého státu, který by potom mohl nabídnout kvalitní pracovní sílu.

5.1.1 Změny významu vzdělání v České republice

V době socialistického režimu, kdy byl kladen důraz na rozvoj těžkého průmyslu a zemědělství, byly veškeré snahy o zvýšení úrovně vzdělání právě v těchto oblastech. Stát začal v rámci těchto snah od roku 1960⁹⁶ finančně pokrývat náklady na studia a hradit školní pomůcky, učebnice, aby tak vyvolal zájem občanů o zkvalitňování svých znalostí. Vzdělaných lidí sice přibývalo, nicméně tento jejich pokrok se nijak neodrážel v jejich profesních životech a na jejich životní úrovni.

Po roce 1989 zájem o studium vzrostl v důsledku změny struktury zaměstnanosti a růstu intelektuální náročnosti v mnoha odvětvích. Naproti tomu se začala zvyšovat nezaměstnanost pracovníků s nejnižším vzděláním.⁹⁷

Na základě ucelení podoby vzdělání jak základního, tak i vyššího, vznikly v České republice dokumenty, které takové směrnice udávají. Informují nás o cílech vzdělávání, výchovy či o rozdílech mezi zájemci o studium.

⁹⁶ MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. ET AL. *o. cit.* s. 64.

⁹⁷ MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. ET AL. *o. cit.* s. 92.

Jedním z těchto dokumentů je Národní program rozvoje vzdělávání a vzdělávací soustavy České republiky (2001)⁹⁸, kde najdeme obecné cíle vzdělávání a výchovy. Dalším je potom Rámcový vzdělávací program (2003), kde se můžeme seznámit s klíčovými kompetencemi pro základní i gymnaziální vzdělávání.⁹⁹

Význam vzdělání pro české obyvatelstvo se různí podle dvou hlavních kritérií. Prvním je věk občanů, kdy platí úměra čím vyšší věk, tím menší význam výši vzdělání přikládají. Je to dáno tím, že ve věku, ve kterém dnes mladí lidé studují, oni už měli minimálně jednoho potomka a jejich životní cíle byly posunuty dopředu oproti dnešní mladé generaci. Dnes vysokoškolsky vzdělaných lidí stále přibývá a hranice procesu vzdělávání se posunula k 30. roku života.

Druhým kritériem pro uznání důležitosti vzdělání je výše jeho dosažení u jednotlivců. I zde platí úměra, že čím vyššího vzdělání dosáhneme, tím větší význam mu přikládáme.¹⁰⁰

Na významu vzdělání pro české občany se podílí výše vzdělání rodičů. Čím je vyšší, tím více apelují na své ratolesti, aby se také snažili dosáhnout co nejvyššího stupně. Měli by je motivovat a dovést je k přesvědčení, že vzdělání je důležité pro ně samotné, nikoli pro rodiče.¹⁰¹

..

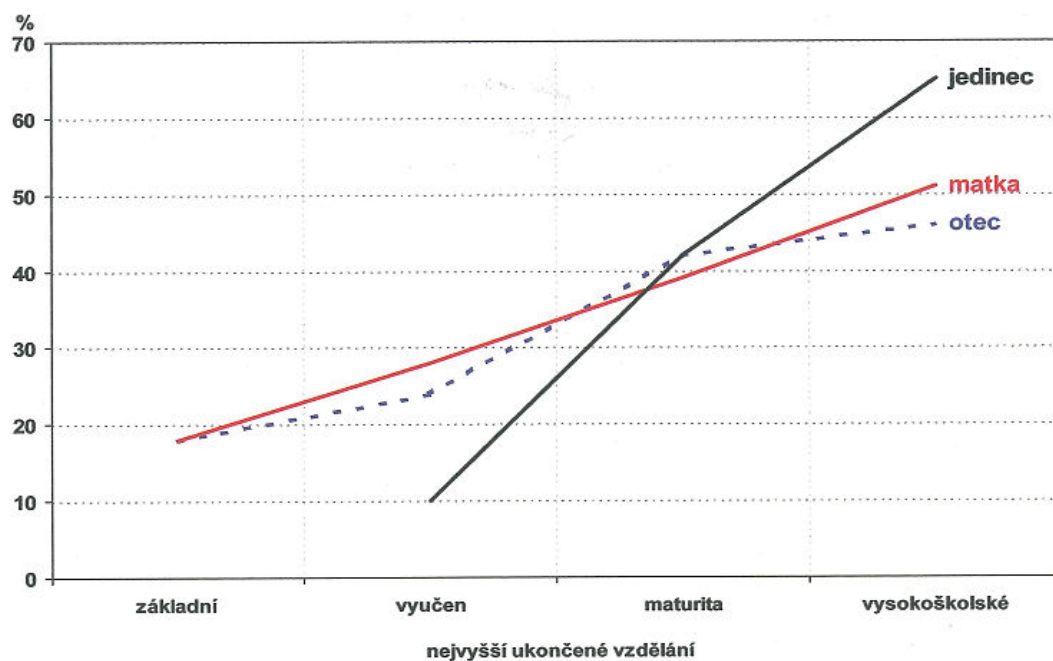
⁹⁸ Tento dokument je známý také pod názvem Bílá kniha.

⁹⁹ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.* s. 93.

¹⁰⁰ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.* s. 127.

¹⁰¹ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.*

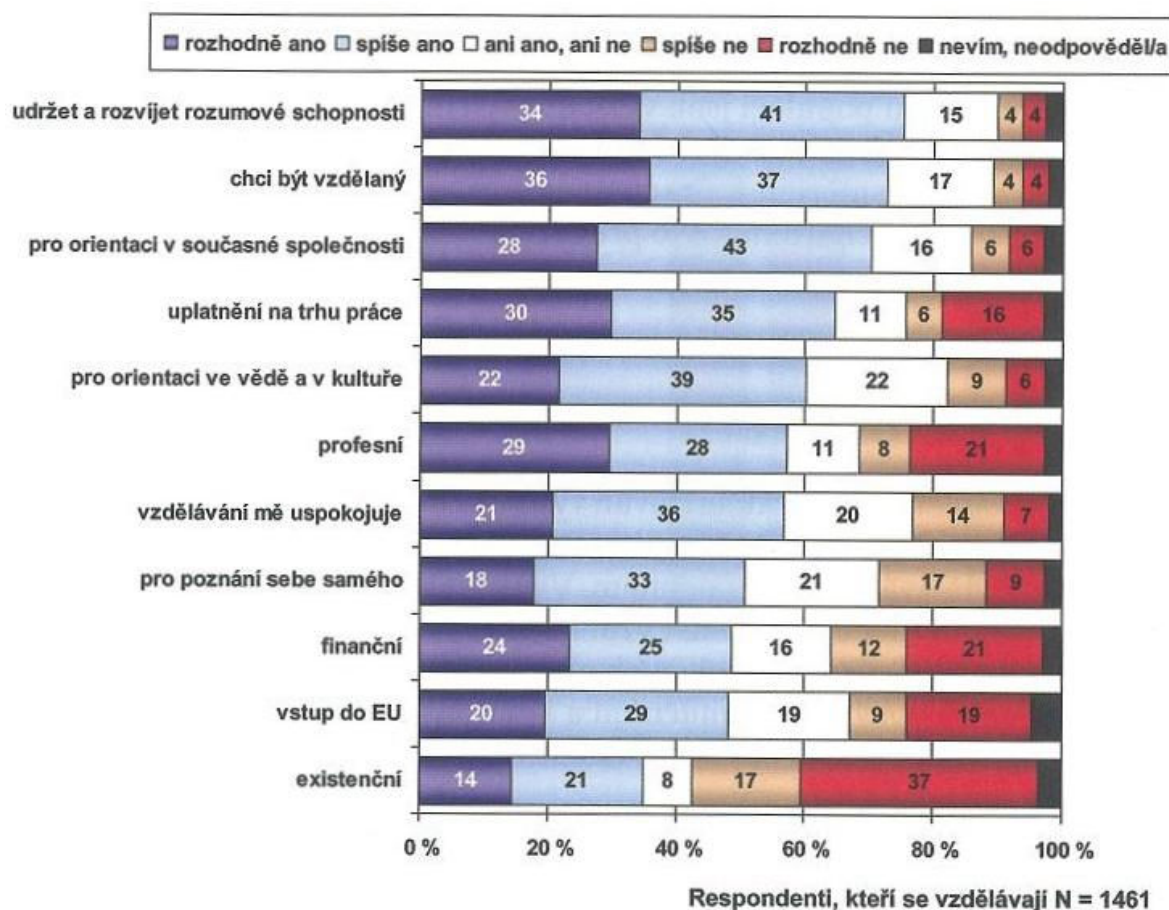
Graf č. 3 – Souvislost mezi vzděláváním rodičů a hodnocením významu vzdělávání pro život (rozhodně ano) v roce 2005¹⁰²

¹⁰² SAK, P. A KOLEKTIV. o. cit. s. 129.

Kromě motivace ze strany rodičů nás ke zvýšení vzdělání vedou následující důvody:

Graf č. 4 – Důvody vzdělávání¹⁰³

V České republice existuje řada tzv. vzdělávacích pořadů, které jsou nám k dispozici prostřednictvím televize. Jedná se o různé dokumenty týkající se informací geografických, přírodovědných, historických atp. Jelikož jsou divákovi předkládány formou, kdy můžeme poslouchat faktické informace a zároveň vnímat vizuální informace, které s nimi souvisejí, zaměstnávají více lidských smyslů a proto dokáží lehce upoutat. Z průzkumu vyplynulo, že nejsledovanějšími vzdělávacími pořady je Cestománie, následují přírodovědné a poté historické pořady. Hned za nimi

¹⁰³ SAK, P. A KOLEKTIV. o. cit. s. 131.

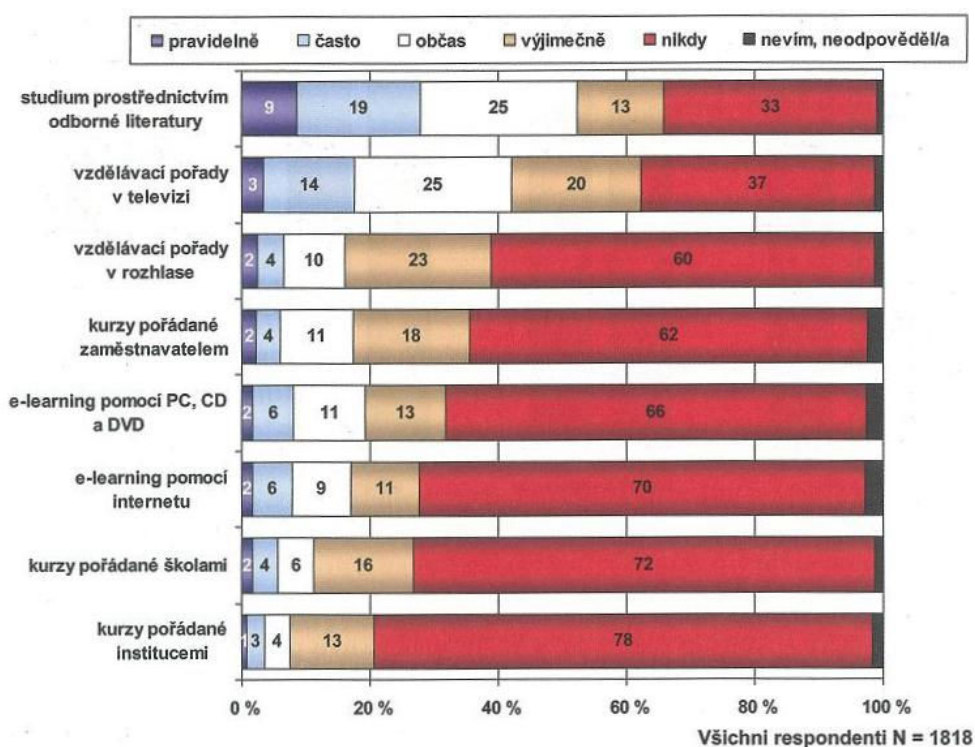
jsou pořady zaměřené na výuku jazyků. Z dotazovaných 20% nesleduje žádné takové pořady.¹⁰⁴

5.2 Moderní formy vzdělávání

Školství se vyvíjí rychle v souvislosti se vznikem nových institucí a oborů, a s technologickými pokroky, které nám zlehčují studium dálkové.

Forem studia je mnoho. Pojďme se teď podívat na míru jejich využití vyhodnocenou v následující tabulce.

Graf č. 5 – Využívání jednotlivých forem a způsobů vzdělávání¹⁰⁵

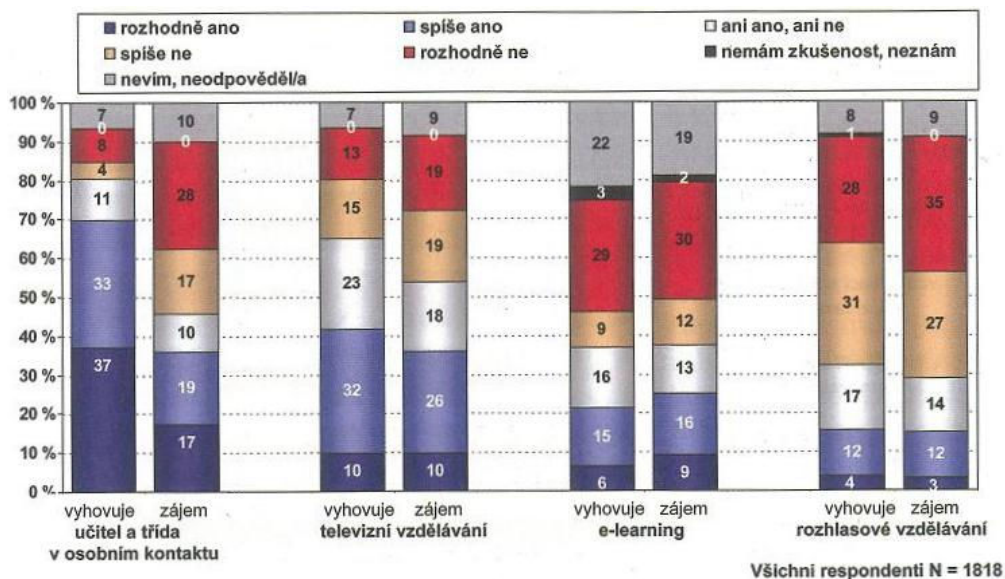

¹⁰⁴ SAK, P. A KOLEKTIV. o. cit. s. 143.

¹⁰⁵ SAK, P. A KOLEKTIV. o. cit. s. 134.

Zda jsou tyto formy pro zájemce vyhovující, to je znázorněné v grafu číslo 6.

Graf č. 6 - Do jaké míry vyhovují jednotlivé formy vzdělávání a zájem o tyto formy¹⁰⁶

Mezi stále využívanější formu vzdělávání patří bezpochyby (vzhledem k tomu, co jsem uvedla v předchozích kapitolách o způsobu práce a přenosu informací v naší společnosti) e-learning. Proto mu nyní věnuji další podkapitolu.

5.2.1 E-learning

E-learning je alternativní, avšak nikoli méněcennou formou vzdělávání. Jde o využití elektronických prostředků, často v souvislosti s internetem. Této varianty se využívá čím dál tím víc nejen ve školství, ale i v různých podnicích, které tímto způsobem doškolují své zaměstnance.

¹⁰⁶ SAK, P. A KOLEKTIV. o. cit. s. 133.

Je to i otázka času, kdy student podává své výsledky například formou testu v elektronické podobě, kde vykazuje, co se stejným způsobem i naučil, čímž šetří čas sobě i svému učiteli.

E-learning by měl splňovat určité náležitosti, aby bylo jeho využití efektivní. Přípravou elektronických kurzů by se měli zabývat specializovaní odborníci, aby byly kurzy pedagogicky i didakticky připravené. Dále je potřeba vytvořit vhodný prostor, v tomto případě virtuální (o tomto termínu jsem se již zmiňovala výše). Tato imaginární “třída“ by měla umožňovat komunikaci mezi žáky a tutorem. Zároveň by žáci měli mít příležitost zhodnotit své kroky a nahlédnout na ty chybné, aby se jich mohli příště vyvarovat. Vzdělávání prostřednictvím e-learningu by mělo být zakončené certifikátem, kterým by se absolvent mohl po ukončení kurzu prokázat.¹⁰⁷

Mezi pozitiva e-learningu patří zejména systematická práce s informacemi, rozvíjení samostatnosti při studiu, podpora individuality jedince, individuální tempo učení a především schopnost třídit informace.

Na druhou stranu na této formě vzdělávání můžeme shledat i negativa. Těmi mohou být náročná příprava, neosobní kontakt mezi učitelem a žákem (v mnohem menší míře zde lze uplatnit výchovné působení), zvýšení pracovní zátěže studujících, požadavky na počítačovou gramotnost a dostatečné technické vybavení, riziko zahlcení informacemi (v případě jejich nesprávného třídění), či riziko útlumu až ztráty motivace (stává se hlavně u dlouhodobějších kurzů).¹⁰⁸

5.3 Zapojení EU do zkvalitňování práce s informacemi ve školství

Pro začlenění škol do výchovy v informační společnosti byl vytvořen projekt s názvem “Evropské partnerství pro vzdělání“, kdy měly být školy vzájemně propojeny s komerčním sektorem a měla být do výuky zavedena multimédia. Evropská unie se vůbec začala v 90. letech snažit o spolupráci se školami za účelem

¹⁰⁷ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.* s. 148.

¹⁰⁸ SAK, P. A KOLEKTIV. *o. cit.* s. 155-158.

zvýšení schopností žáků učit se a pracovat nejen jednotlivě nebo v týmu, ale i v kolektivu žáků z jiných škol¹⁰⁹.

I vysoké školy proto v roce 1996 založily CESNET (za přičinění Akademie věd), sdružení, které se snažilo o vytvoření počítačové sítě v rámci akademické půdy. To se jim povedlo a dnes se toto sdružení těší úspěchu propojení i s jinými institucemi, jako jsou například nemocnice, knihovny atp. pod aktuálním názvem CESNET2. Tato síť se stala také členem jiné, evropské, známé jako GÉANT, která propojuje obdobné sítě typu CESNET2 pro vědu a výzkum.

V rámci Evropské unie jsou snahy o poskytnutí maximálního vzdělání všem jejím členům velmi rozsáhlé. Existuje spousta studijních programů¹¹⁰, které umožňují komukoli zdokonalit svou kvalifikaci. Pro sledování výsledků těchto programů jsou odborníky na vzdělání zpracovávány různé dokumenty. Mezi ně patří např. Akční plán mobility, Akční plán eLearning, Akční plán mobility a odborných dovedností ad.

Evropská unie se snaží dodržet sedm základních oblastí zájmu ohledně studií. První z nich je podpora mobility studentů a pracovníků v rámci členských států (viz. projekty v kap. 5.3.1), dále potom vytvoření dostatečné informační sítě na mezinárodní úrovni (do tohoto bodu spadá i podpora celoživotního vzdělávání), odborný výcvik, zdokonalení cizích jazyků, jejichž znalost boří počáteční bariéry v cizím prostředí, uznávání kvalifikace ve všech státech EU, umožnění studia v zahraničí i pro země třetího světa a upevnit počítačovou gramotnost.

Na základě posledního bodu strategie Evropské unie byly vytvořeny dva plány. Prvním je Akční plán eEurope. Zde je cílem zasvětit do podstaty informační společnosti všechny jedince, naučit je nebát se pracovat s internetem, vybavit dostatečně technickými prostředky všechny vzdělávací instituce, vzdělávat i učitele v této oblasti, přizpůsobit učební plány práci s elektronickým vybavením a zajistit, aby všichni absolventi studií opouštěli školy schopní pracovat s informacemi a jejich prostředky k vyhledávání a zpracovávání.

¹⁰⁹ Toto není zcela běžná forma výuky. Jedná se spíše o praktické činnosti jako například různé projekty v zájmu meziškolní kooperace.

¹¹⁰ více v kapitole 5.3.1.

Druhým plánem je Akční plán eLearning, který je úzce spojen s předchozím. Jeho cílem je vytvořit síť v rámci všech škol, dát žákům k dispozici dostatek počítačů, podpořit vývoj předmětů, které zahrnují vzdělání v oblasti informatiky, ale také umožnit učitelům počítačové kurzy.

Všechny podpůrné programy a kroky pro rozvoj znalostí v oblasti informatiky jsou financovány ze zdrojů Fondu evropského rozvoje, Evropského sociálního fondu, a Evropské investiční banky.

První zprávou o stavu implementace informačních a komunikačních technologií byla v roce 2002 eEurope Benchmarking Report, která přináší zprávy o úspěšnosti všech plánů a o postupně vznikající informační ekonomice. Samozřejmě na tom nejsou všechny členské země stejně. Tento proces je velmi pomalý a rozdíly zde budou znatelné ještě velmi dlouho.

S informacemi o různých projektech a programech v oblasti elektronického vzdělávání se můžeme seznámit například na <http://www.elearningeuropa.info>; k orientaci v možnostech vzdělávání za pomoci informačních zdrojů nám potom může pomoci server <http://www.ploteus.org/>.

5.3.1 Studijní příležitosti v rámci EU

Vzdělávací proces se v každé zemi liší. Záleží na kultuře, tradicích a mnoha dalších faktorech. V rámci Evropské unie existuje jedna základní platforma a na jejím základě si každý stát vytváří svůj vlastní školský systém. Tato platforma umožňuje studentům ze všech členských zemí si vybrat zahraniční stáž. Zkušenost je to opravdu jedinečná a neopakovatelná, byť třeba jen měsíční. Evropská unie nabízí tři vzdělávací programy v rámci členských zemí.

Prvním z nich je Socrates, který se dále dělí na jakýchsi osm “podprogramů”:

- ❑ Comenius – zaměřený na vzdělávání na základních školách
- ❑ Erasmus – vyšší vzdělávání
- ❑ Grundtvig – vzdělávání dospělých
- ❑ Lingua – výuka a vzdělávání v jazycích EU

- ❑ Minerva – informační a komunikační technologie ve vzdělávání
- ❑ Monitorování a inovace vzdělávacích systémů a politiky
- ❑ Činnosti spojené s ostatními evropskými programy
- ❑ Doprovodné činnosti: propagace, podpora implementace apod.

Velmi oblíbeným programem je Erasmus, jehož popularita vzrostla hlavně u nových členů EU připojených po roce 2000. Tento program je zaměřen na vysokoškolské vzdělávání. Mohou se do nich zapojit studenti, navštěvující instituce, které mají přidělené EUC (Erasmus University Charter) od Evropské komise. Zájemce o stáž se může ucházet u koordinátora na své škole. Někde jsou pro velký počet uchazečů výběrová řízení, kterými musí zájemci projít.

Zkušenosti z těchto studijních stáží jsou skutečně nedocenitelné. Studenti mají přístup k informacím v knihovnách, mohou poznat mentalitu obyvatelstva, celkově mají šanci žít na chvíli v jiném světě. Přestože se jedná o evropské země, společenské rozdíly jsou velmi markantní a člověk nemá jinou šanci seznámit se s nimi, než že bude v dané zemi nějaký čas žít.

Je možné realizovat také pracovní stáže studentů, pro to je nutné, aby škola měla Extended Erasmus University Charter (rozšířený EUC).

Jiným oblíbeným programem dostupným na nižších stupních vzdělávání je Comenius. Zapojit se do něj mohou mateřské, základní a střední školy a je určen žákům i pedagogům působících na zmíněných typech škol. Cílem tohoto programu je rozvíjení spolupráce a porozumění mezi mladými lidmi, pomoci jim zorientovat se ve společnosti a nasměrovat je do oblasti jejich budoucího zaměstnání. Jsou do něj zapojeny všechny členské státy EU a země EFTA (Norsko, Island, Lichtenštejnsko). Jde také o šíření a sdílení studijních materiálů a výukových metod.

Tyto dva “podprogramy“ jsou nejoblíbenějšími v programu Socrates. Nyní se podíváme, co nabízejí další dva.

Leonardo da Vinci, zaměřený na odborné vzdělávání jiné než vysokoškolské, je program koncipovaný pro zlepšení inovací v rámci vzdělávání v Evropě. Cílem je vzdělat zaměstnance schopné správně pracovat s informacemi a uplatnit se tak na evropském trhu.

Třetím vzdělávacím programem EU je Tempus. Je zaměřen na státy střední a východní Evropy, na bývalé země SSSR a na Mongolsko. Cílem je zlepšit vyšší vzdělání, přičemž se zde přihlíží na požadavky tržní ekonomiky.

Kromě těchto tří programů Evropská unie spolupracuje i s Kanadou a Spojenými státy.

Spolupráce ve smyslu vzdělávání je díky celosvětové propojenosti a vzájemným snahám o pomoc poměrně rozvinutá. Pracovat s informacemi a dále je využívat se proto může naučit každý z nás.

Závěr

V mé diplomové práci jsem nastínila koncept informační společnosti. Mým cílem bylo vystihnout proměny charakteru společnosti a poté pojednat o principu společnosti informační. K tomu bylo třeba, abych definovala a analyzovala pojem informace, který je v naší společnosti oním základním prvkem, který ji řídí.

Vystihla jsem změnu hodnoty informace a zabývala jsem se jimi v souvislosti s oblastmi, které jsou tímto fenoménem ovlivněny. Jedná se především o vliv na člověka jako jedince ve společnosti, vliv na komunikaci, sociální vztahy a vzdělání, pro které jsou informace nejdůležitějším činitelem.

Do práce jsem zařadila samostatnou kapitolu o využití informací v médiích, jelikož právě média jsou největším zdrojem informací. Zároveň jsem zde interpretovala problematiku manipulace s recipienty.

Reflektovala jsem situaci v České republice, zejména co se týče postojů vůči médiím a úrovně vzdělání u nás. Také jsem porovnávala postoj českého obyvatelstva vůči médiím z výzkumů různého stáří, kde došlo k velkým změnám.

Při psaní této práce jsem se nepotýkala s problémy zásadního charakteru. Čerpala jsem zejména z literárních zdrojů, a to zahraničních i českých autorů, kteří se zabývají moderní společností obecně či konkrétně v souvislosti s informacemi.

Vytyčené body, které jsem si předsevzala před psáním mé diplomové práce, jsem objasnila. Výsledkem je přehledný výklad o tom, co je to informační společnost, informace a jakou roli mají v naší společnosti.

Použité zdroje

Literární:

ARENDTOVÁ, H. *Krise kultury. Čtyři cvičení v politickém myšlení*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN

BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1195-X

BERGER, P. I., LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality*. Brno: CDK, 1999. ISBN 80-85959-46-1

CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1037-X

JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-287-4

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON, 2006. ISBN 80-86429-39-3

MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. ET AL. *(Ne)rovné šance na vzdělání*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1400-4

MLEZIVA, E. *Diktatura informací. Jak s námi informace manipulují*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86898-12-1

MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003. ISBN 80-7220-157-3

ORTOVÁ, J. *Kulturní a sociální ekologie*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-224-9

PETRUSEK, M. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-63-2

RAMONET, I. *Tyranie médií*. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1037-6

REICH, R. B. *Dílo národů. Příprava na kapitalismus 21. století*. Praha: Prostor, 2002. ISBN 80-7260-064-8

SAK, P. A KOLEKTIV. *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-230-0

TOFFLER, A. *Šok z budoucnosti*. Praha: Práce, 1992. ISBN 80-208-0160-X

TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *Nová civilizace. Třetí vlna a její důsledky*. Praha: Dokořán, 2001. ISBN 80-86569-00-4

TOMAN, P. *Teorie informace 1: Úvod pro ekonomy*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1993. ISBN

Elektronické:

Ministerstvo vnitra.[online].[cit. 9. 1. 2008].
<<http://www.mvcr.cz/ministerstvo/index.html>>.

SLÁMOVÁ, H. *Informační a komunikační politika České republiky* [online]. 21. 1. 2007. [cit. 11. 2. 2008]. <<http://joomla.slamow.com/content/view/68/95/>>.

Sociologický ústav AV ČR. *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [online]. [cit. 29. 1. 2008]. <<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=slovnicek&shw=i.>>.

Wikipedia [online]. 8. 5. 2008. [cit. 8. 5. 2008].
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Knih_tisk>.

Wikipedia [online]. 9. 4. 2008. [cit. 11. 4. 2008].
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A9dia>>.

Wikipedia [online]. 6. 3. 2008. [cit. 8. 4. 2008].
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rozhlas>>.

ZLATUŠKA, J. *Analýza podmínek pro přechod České republiky k informační společnosti* [on-line]. [cit. 20. 8. 2006]. <<http://www.fi.muni.cz/~zlatuska/CIS/>>.